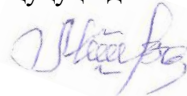

**АКАДЕМИЯИ МИЛЛИИ ИЛМҲОИ ТОҶИКИСТОН
ИНСТИТУТИ ФАЛСАФА, СИЁСАТШИНОСӢ ВА ҲУҚУҚИ БА
НОМИ А. БАҲОВАДДИНОВ**

Бо ҳуқуқи дастнавис

ВБД: 347.1 (575.3)

ТКБ: 67.99 (2) (2 тоҷикӣ)

И – 73

ИСМОИЛЗОДА МАДИНА ИСМОИЛ

**ТАНЗИМИ ҲУҚУҚӢ-МАДАНИИ ҲУҚУҚҲОИ ВОБАСТА
ДАР ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН**

АВТОРЕФЕРАТИ

диссертатсия барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои
ҳуқуқшиносӣ аз рӯйи ихтисоси 5.5.3. Ҳуқуқи маданӣ; ҳуқуқи
соҳибкорӣ; ҳуқуқи оилавӣ; ҳуқуқи байналмилалӣ хусусӣ

ДУШАНБЕ – 2026

Диссертатсия дар шуъбаи ҳукуки хусусии Институти фалсафа, сиёсатшиносӣ ва ҳукуки ба номи А. Баҳоваддинови Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон иҷро гардидааст.

Роҳбари илмӣ: Меликов Умрилло Асадуллоевич – доктори илмҳои ҳуқуқшиносӣ, дотсент, и.в. профессори кафедраи ҳуқуки факултети ҳуқуқ ва гумруки Донишгоҳи байналмилалӣ сайёҳӣ ва соҳибкорӣ Тоҷикистон.

Муқарризони расмӣ: Бобозода Чамрод Қурбон – доктори илмҳои ҳуқуқшиносӣ, профессор, мудири кафедраи ҳуқуки иқтисодӣ, молиявӣ ва зиддикоррупсионии Донишгоҳи давлатии молия ва иқтисоди Тоҷикистон.

Мавлоназаров Одилбек Абдулназарович – номзоди илмҳои ҳуқуқшиносӣ, дотсенти кафедраи ҳуқуки соҳибкорӣ ва тиҷорати факултети ҳуқуқшиносии Донишгоҳи миллии Тоҷикистон.

Муассисаи пешбар: Муассисаи байнидавлатии таҳсилоти олии «Донишгоҳи (славянии) Тоҷикистон-Россия» (ш. Душанбе).

Ҳимояи диссертатсия «14» апрели соли 2026 соати 11:00 дар ҷаласаи шурои диссертатсионии 6D.KOA-018-и назди Донишгоҳи миллии Тоҷикистон (734025, ш. Душанбе, кӯчаи Буни Ҳисорак, толори шурои диссертатсионии факултети ҳуқуқшиносии ДМТ) баргузор мегардад.

Суроға: Қодиров Н.А. master.nek@mail.ru (тел.: 905-80-86-86).

Бо муҳтавои диссертатсия тавассути сомонаи www.tnu.tj ва дар Китобхонаи марказии илмӣ ДМТ (734025, ш. Душанбе, хиёбони Рӯдакӣ, 17) шинос шудан мумкин аст.

Автореферат « _____ » _____ соли 2026 тавзеъ шудааст.

Котиби илмӣ шурои диссертатсионӣ,
номзоди илмҳои ҳуқуқшиносӣ, дотсент **Қодиров Н.А.**

МУҚАДДИМА

Мубрамии мавзуи таҳқиқот. Истиқлоли давлатӣ ба марҳилаи нави инкишоф ва рушди соҳаҳои гуногуни ҳаёти ҷомеа дар Ҷумҳурии Тоҷикистон (минбаъд – ҚТ) заминаи воқеӣ гузошт. Дар ин раванд, аз ҷониби давлат ба масъалаи ташаккул ва рушди моликияти зехнӣ таваҷҷуҳи махсус равона карда шудааст.

Дар масири соҳибистиклолии миллӣ бевосита аз ҷониби давлату ҳукумати мамлакат ба ин соҳа таваҷҷуҳи махсус равона карда шуда, нерӯи зехнӣ ҳамаҷониба дастгирӣ ёфт ва доир ба рушди самараноки ҷаъолияти зехнӣ ва инноватсионӣ, эҷодӣ, инчунин ҳифзи онҳо ҷораҳои судманд амалӣ карда шуд. Заминаи асосии ҷунин ҷораандеширо муқаррароти м. 40 Конститутсияи ҚТ, ки дар он омадааст: «моликияти зехнӣ тахти ҳимояи қонун аст» ба вучуд овард [1].

Дар шароити ҳозира, ҳуқуқҳои вобаста ба ҳуқуқи муаллифӣ на танҳо дар ҚТ, балки дар тамоми ҷомеаи ҷаҳонӣ мавриди таваҷҷуҳи хоса қарор дорад. Зеро, он ба дастовардҳои зехнӣ, хусусан дастовардҳои технологияи замони муосир алоқаманд мебошад. Ҳар як нафар на танҳо истифодабарандаи ҷунин объектҳо, балки офарандаи объектҳои ҳуқуқҳои вобаста ҳам буда метавонанд.

Зеро, ҳар нафаре, ки телефонҳои ҳушманд дорад, имкони сабту навор ва офаридани маводҳои гуногуни зехнӣ дорад. Дар шабакаҳои иҷтимоӣ, сомонаҳо ва дигар сарчашмаҳо шумораи объектҳои ҳуқуқҳои вобаста рӯз ба рӯз зиёд шуда истодааст. Ҳамзамон, бо рушди истифодаи интернет ҳуқуқвайронкуниҳо дар ин самт хеле зиёд ба назар мерасанд. Мусаллам аст, ки интернет шабакаи умумиҷаҳонӣ мебошад ва он хоси як давлат нест.

Объектҳои ҳуқуқҳои вобаста маҳз дар сарчашмаҳои интернет бештар ғайриқонунӣ нусхабардорӣ карда шуда, паҳн мегарданд. Аксарияти меъёрҳои ҳуқуқии марбут ба

ҳуқуқҳои муаллиф ва ҳуқуқҳои вобаста замоне эҷод шуда буданд, ки ин технологияҳо набуданд. Айни ҳол тавассути меъёрҳои зикршуда бо қонуншиканиҳои дар фазои интернетӣ бавучудоянда мубориза бурдан душвор аст. Яъне, табиати ҳуқуқи ин қонуншиканиҳо тақозо менамояд, ки ҳуқуқшиносон меъёрҳои ҳоси онро қорқард ва пешниҳод намојанд.

Табиист, ки баробари рушди технология, офаридан ва паҳн қардани объектҳои ҳуқуқҳои вобаста, саволҳои ҳуқуқӣ ва ниёз ба танзимнамоӣ афзуда истодааст. Дар айни замон ваъу ҳолати назариявии ҳуқуқҳои вобаста мухталиф ва гуногунҷабҳа мебошад ва он боис мегардад, ки асосҳои ҳуқуқиаш тақдид ва тақмил дода шаванд.

Ин аст, ки дар б. 9 Стратегияи миллии рушди молиқияти зеҳнии ҚТ барои давраи то соли 2030 дар қардидааст, ки «сарфи назар аз дастовардҳои муайян, молиқияти зеҳнӣ ҳоло ҳам омили қалидӣ дар рушди иқтисодӣ, иҷтимоӣ ва фарҳангии кишвар нақардидааст. Бинобар ин, дар соҳаи ҳуқуқи муаллиф ва ҳуқуқҳои вобаста ба он унсури асосии инфрасохтор ташиқлотҳо оид ба идорақунии қоллективии ҳуқуқи молумулқӣ ба ҳисоб мераванд, ки онҳо фаъолияти худро дар натиҷаи ихтиёран муттаҳид намуқдани молиқони бевоситаи ҳуқуқҳои муаллиф ва ҳуқуқҳои вобаста ба он амалӣ менамојд ва ё аъзои ташиқлотҳои мазқур мегарданд, ё ба онҳо дар асоси шартномаи хаттӣ вақолат дода мешавад» [3].

Баъзе ҳуқуқҳои вобастаи мавҷудбуа дар қонунгузории амалқунанда тақрор шудаанд ва муқаррароти ба онҳо бахшидашуда қомил нест, ки дар натиҷа номуайяни дар назария ва мушқилот дар амалияи ҳифзи қунин ҳуқуқҳо ба вуҷуд меојд.

Дар байни муҳаққиқони соҳаи ҳуқуқи мақанӣ ва илми сивилистика роҷеъ ба мафҳум ва моҳияти ҳуқуқҳои вобаста андешаи яғона вуҷуд нақорад. Ҳатто ибораи «ҳуқуқҳои вобаста» дар санадҳои қонунгузории мамлақат бевосита ва

ба таври мушаххас тарҷума нагардидааст ва он дар аксар маврид аз забони русӣ (смежные права) ҳамчун «ҳуқуқҳои вобаста ба он» тарҷума гардидааст, ки фаҳмишу дарки масъалаи мазкурро коҳиш медиҳад.

Гуфтаҳои боло аз он шаҳодат медиҳанд, ки зарурати таҳқиқоти мавзӯи интиҳобшуда ва пешниҳодҳои дахлдор оид ба мукамалнамояи танзими лозимаи онҳо дар шароити ҳозира тақозои замон мебошад.

Дарачаи таҳқиқи мавзӯи илмӣ. Асосҳои ҳуқуқӣ-назариявии ҳуқуқҳои вобаста ба танҳо аз ҷониби мутахассисони соҳаи ҳуқуқи муаллифӣ ва ҳуқуқҳои вобаста, балки олимони соҳаи ҳуқуқи маданӣ, махсусан мутахассисони дигар соҳаҳои ҳуқуқ дар умум мавриди таҳқиқу омӯзиш қарор дода шудааст.

Дар ҚТ роҷеъ ба масъалаи ҳуқуқҳои вобаста, гарчанде таҳқиқоти бунёдии мукамал ба анҷом расонида нашуда бошад, ҳам ин маънои онро надорад, ки таҳқиқи масъалаи мазкур аз нуктаи назари олимони кишварамон дур монда бошад. Аз ин рӯ, мо метавонем натиҷаи илмии муҳаққиқони мазкурӣ ватаниро ёдовар шавем: В.И. Коретский [10, 371 с.], М.З. Раҳимзода [16, 304 с.], Ш.К. Ғаюрзода [8, 324 с.; 9, 96 с.], У.А. Меликов [14, 191 с.; 13, 104 с.], Б.Р. Расулов [15, 28 с.], И.Ғ. Ғаффорзода (И.Ғ. Аҳмедҷонов) [5, 26 с.], Н.Ш. Қурбонализода [12, 340 с.], А.А. Абдуллоев [4, 330 с.], М.А. Қодирзода [11, 188 с.], Ш.Х. Ҳафиззода [20, 80 с.], ки роҷеъ ба паҳлуҳои ҳамчавори самти мазкур таҳқиқотҳои алоҳидаро ба анҷом расонидаанд. Аммо ҷуноне ёдрас шудем, таҳқиқоти маҷмӯӣ дар сатҳи рисолаи илмӣ доир ба мавзӯи мазкур то ҳол вучуд надорад.

Солҳои охир ҳуқуқҳои вобаста махсусан аз тарафи мутахассисони Иттиҳоди Давлатҳои Мустақил дар доираи ҳуқуқи моликияти зеҳнӣ низ таҳқиқ шудаанд. Дар ҷодаи мазкур мо метавонем, ки ба сифати натиҷаҳои бунёдии самти мазкур дар солҳои охир натиҷаҳои таълимию илмии муҳаққиқон ба монанди М.К. Добровольская, К.А.

Дубаренко, В.С. Добровольский ва монанди инҳоро қобили зикр шуморем.

Қобили таваҷҷуҳ будани таҳқиқоти мазкурро мо метавонем аз натиҷаҳои илмӣ-таҳқиқотии муҳаққиқони зерин: В.В. Брилев [6, 289 с.], О.Ю. Волков [7, 215 с.], О.С. Фролова [19, 211 с.], Н.И. Федоскина [18, 189 с.], Т.Б. Тулегенов [17, 204 с.], Е.В. Якубова [21, 227 с.], А.М. Минков [22, 719 с.; 23, 200с.], С.Т. Осипенко [24, 196 с.] ва М.В. Опарина [25, 153 с.] баръало мушоҳида намоем, ки онҳо яке аз заминаҳои илмии муосирро дар ҷодаи мазкур ташкил намудаанд.

Дар сатҳи байналмилалӣ танзими ҳукукии ҳуқуқҳои вобаста аз нимаи асри XX ҷой дошт ва дар собиқ Иттиҳоди Шуравӣ бошад, ба ин соҳа таваҷҷуҳ ва эътибори хоссае зоҳир карда намешуд. Ҳуқуқҳои вобаста танҳо дар Асосҳои қонунгузории граждании Иттиҳоди Ҷумҳуриҳои Шуравии Сотсиалистӣ ва ҷумҳуриҳо аз 31 майи соли 1991 бо таври низомнок муқаррар карда шуд. Дар таҷрибаи танзими расмӣ-ҳукукии муносибатҳо дар самти ҳуқуқҳои вобаста дар ҚТ, Қонуни ҚТ «Дар бораи ҳуқуқи муаллиф ва ҳуқуқҳои вобаста ба он» аз 13 ноябри соли 1998, №726 қабул карда шудааст [2]. Маҳз аз ҳамин давра механизмҳои ҳукукии танзими муносибатҳо оид ба ҳуқуқҳои вобаста дар ҚТ марҳилаи нави рушдро оғоз намуд.

Таҳқиқоти мазкур бо асарҳои болозикр алоқамандӣ дорад. Вале диссертатсияи мазкур бо услуби хоси таҳқиқот, инъикоси воқеии ҳаёти иҷтимоӣ, иқтисодӣ ва маънавии Тоҷикистон, масъалаҳои нави танзими ҳукукии ҳуқуқҳои вобаста ба ҳуқуқи муаллифӣ ва таҳлили таҷрибаи ба талаботи замони муосир ҷавобгӯӣ мебошад.

Робитаи таҳқиқот бо барномаҳо ва ё мавзӯҳои илмӣ. Диссертатсия дар доираи мавзуи қорҳои илмӣ-таҳқиқотии шӯбаи ҳуқуқи хусусии Институти фалсафа, сиёсатшиносӣ ва ҳуқуқи ба номи А. Баҳоваддинови Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон таҳти унвони

«Рушди асосҳои хусусӣ-ҳуқуқии қонунгузори ҚТ» барои солҳои 2015-2019 ва «Назария ва амалияи танзими ҳуқуқии муносибатҳои хусусӣ дар ҚТ» барои солҳои 2021-2025 ба иҷро расонида шудааст.

ТАВСИФИ УМУМИИ ТАҲҚИҚОТ

Мақсади таҳқиқот. Мақсади таҳқиқоти диссертатсиониро таҳлили илмӣ ҳуқуқҳои вобаста ба ҳуқуқи муаллиф ва коркарди муқаррароти назариявӣ ва равшансозии моҳияти ҳуқуқҳои субъективӣ вобаста ва мазмунӣ онҳо, василаҳои таъмин ва ҳифзи ҳуқуқҳои онҳо бо тарзҳои ҳуқуқӣ-маданӣ ташкил медиҳад.

Вазифаҳои таҳқиқот. Барои ноил шудан ба мақсади қайгардида вазифаҳои зерини мушаххас дар назди таҳқиқот гузошта шудаанд:

–таҳлилу омӯзиши масъалаҳо вобаста ба мафҳуми ҳуқуқҳои вобаста дар ҚТ;

–муайян намудан ва баҳодиҳии заминаҳои ҳуқуқии танзимнамоии ҳуқуқҳои вобаста дар ҚТ;

–бо дарназардошти нуктаҳои назари илмӣ мавҷуда ва муқаррароти санаҳои қонунгузори ҚТ таҳлил кардани мазмун ва моҳияти ҳуқуқҳои вобаста ва ошкорнамоии ихтилофоти мавҷудбуда дар ин самт;

–муайян кардани аломатҳои тавсифкунандаи ҳуқуқҳои вобастаи субъективӣ дар таъя ба ҳуқуқи муносири маданӣ бо муқарраркунии мазмунӣ ҳуқуқҳои вобастаи субъективӣю ошкоркунии хусусиятҳои салоҳияти соҳибҳуқуқҳо;

–муайян кардани речаи ҳуқуқии иҷро ва басаҳнагузорӣ, фонограмма, пахши эфирӣ ва кабелӣ ҳамчун объекти ҳуқуқи маданӣ.

Объекти таҳқиқот. Объекти таҳқиқоти диссертатсионӣ муносибатҳои ҳуқуқие мебошанд, ки дар робита бо ҳуқуқҳои вобаста ба вучуд меоянд ва инчунин,

масъалаҳои амалисозӣ ва ҳимояи онҳоро бо тарзу усулҳои ҳуқуқӣ-маданӣ фаро мегиранд.

Мавзуи таҳқиқот. Мавзуи таҳқиқоти диссертационӣ аз меъёрҳои санадҳои меъёрии ҳуқуқии ҚТ, таҳлили ҳуқуқии муқоисавии он бо қонунгузории кишварҳои алоҳидаи Иттиҳоди Давлатҳои Мустақил ва давлатҳои дигар, ҳамчунин шартномаҳои байналмилалӣ доир ба ҳуқуқҳои вобаста, амалияи судӣ, ки тавассути онҳо хусусиятҳои табиати ҳуқуқӣ, танзими ҳуқуқӣ, амалисозӣ ва ҳимояи ҳуқуқҳои вобаста дар ҚТ таҳқиқ карда мешаванд, иборат аст.

Марҳила, макон ва давраи таҳқиқот. Таҳқиқоти мазкур дар доираи 3 марҳилаи бо ҳам алоқаманду пай дар пай анҷом шудааст.

Дар марҳилаи аввал (солҳои 2014-2016) омӯзиши он дар шуъбаи ҳуқуқи хусусии Институти фалсафа, сиёсатшиносӣ ва ҳуқуқи ба номи А.Баҳоваддинови Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон анҷом шуд. Дар ин давра сарчашмаҳои илмӣ иттилоотии истифодашаванда ҷамъоварӣ ва ба низом дароварда шуд. Дар ин давра ном ва нақшаи таҳқиқот дар шурои илмии Институти фалсафа, сиёсатшиносӣ ва ҳуқуқи ба номи А.Баҳоваддинови Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон тасдиқ гардид.

Дар марҳилаи дуюм (солҳои 2017-2021) матни таҳқиқот пурра таҳия гардид. Маводҳои таҳқиқот дар ин давра дар шуъбаи қонунгузории граждани, соҳибкорӣ ва оилавии Маркази миллии қонунгузории назди Президенти ҚТ таҳти корбурди амалӣ қарор дода шуд.

Дар марҳилаи сеюм (соли 2022-2025) таҳқиқот барои муҳокима ба шуъбаи ҳуқуқи хусусии Институти фалсафа, сиёсатшиносӣ ва ҳуқуқи ба номи А.Баҳоваддинови Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон пешниҳод карда шуд. Дар давоми муҳокимаи мазкур маълумотнома оид ба бартараф намудани камбудии ошкоршуда таҳия шуда, ба шуъба пешниҳод гардид. Маълумотномаи мазкур мусбат

арзёбӣ шуд ва аз ҷониби шуъба ба таҳқиқот ҳулосаи мусбат барои пешниҳоди таҳқиқот ба Ҳимоя ба шурои дахлдори Донишгоҳи миллии Тоҷикистон дода шуд.

Асоси назариявии таҳқиқот. Асоси назариявии таҳқиқоти диссертатсиониро муқаррароти назариявии бунёдии илми ҳуқуқи маданӣ, назарияи умумии ҳуқуқ, ки дар қорҳои илми олимони ватанӣ ва хориҷӣ, ба мисли И.Ҳ. Бобочонзода, Ш.К. Ғаюрзода, А.В. Золотухин, В.И. Коретский, М.А. Маҳмудзода, У.А. Меликов, Ш.М. Менглиев, Ҷ.С. Муртазозода, Б.Р. Расулов, М.З. Раҳимзода, Д.Ш. Сангинзод, Ш.Т. Тағойназаров, О.У. Усмонов, Д.А. Сидиқов ва дигарон инъикос ёфтааст, ташкил медиҳад.

Ҳамзамон, асарҳои назарияҳои бунёдии олимони кишварҳои хориҷа, аз ҷумла, Б.С. Антимонов, В.А. Белов, Э.П. Гаврилов, С.П. Гришаев, В.А. Дозортсев, В.О. Калятин, Е.А. Флейшитс, Р.О. Халфина, М.Д. Чупова, Б. Шерман, Г.П. Шершеневич, А.М. Эрделевский ва дигарон ҳангоми таҳияи рисола мавриди омӯзиш, таҳлил ва истифода қарор дода шудаанд.

Асоси методологии таҳқиқоти диссертатсиониро маҷмуи усулҳои аз ҷониби муаллиф барои ҳалли вазифаҳои гузашташуда истифодагардида ташкил медиҳанд, аз ҷумла ҳам усулҳои умумии илмӣ ва ҳам усулҳои соҳавию илмӣ: диалектикӣ, расмӣ-мантикӣ, низомӣ-сохторӣ, муқоисавӣ-ҳуқуқӣ ва таърихӣ-ҳуқуқӣ.

Асоси эмпирикии таҳқиқотро амалияи судӣ оид ба баҳсҳои мутааллиқ ба амалисозӣ ва Ҳимояи ҳуқуқҳои вобаста, таҳлили ҳуқуқатбиққунӣ ва маълумотҳои омурию барномавӣ ташкил медиҳанд.

Навгони илми таҳқиқот. Таҳқиқоти диссертатсионии мазкур дар низомии соҳаи ҳуқуқи маданӣ нахустин ба шумор рафта, таҳқиқи комплекси масъалаҳо доир ба ҳуқуқҳои вобаста дар Тоҷикистонро дар бар мегирад. Он фарогири таҳлили маҷмуавии масъалаҳои илмӣ ҳуқуқии марбут ба объектҳои ҳуқуқҳои вобаста

мебошад, ки бо таври низомнок анҷом шудааст. Дар натиҷаи таҳқиқот як қатор масъалаҳои илмӣ амалие ошкор ва таҳлил гардиданд, ки онҳо барои пешбурди самти корҳои илмӣ ва такмили қонунгузорӣ қобили қорбурд мебошанд. Ҳамзамон, бо назардошти таҷрибаи давлатҳои пешрафта ва тақозои замони муосир ақидаҳо доир ба васеъ намудани шумораи объектҳои ҳуқуқҳои вобаста дар ҚТ ба вучуд омаданд, ки онҳо дар шакли густурда дар рисола ифода гардидаанд.

Нуктаҳои ба ҳимоя пешниҳодшаванда. Ба ҳимоя нуктаҳои илмӣ зерин пешниҳод мегарданд, ки онҳо навгониҳои диссертатсияро ифода мекунанд:

1. Ҳуқуқҳои вобаста ба ҳуқуқи муаллиф – ҳуқуқҳои молумулкӣ ва шахсии ғайримолумулкии субъектҳои меноманд, ки онҳо дар заминаи объектҳои ҳуқуқи муаллиф ё бидуни он ба вучуд овардаанд, ки тибқи қонунгузорӣ муқаррар ва ҳифз карда мешаванд. Дар рисола асоснок карда шудааст, ки дар Тоҷикистон концепсияи «моликияти зеҳнӣ» ва концепсияи «ҳуқуқҳои истисноӣ» дар якҷоягӣ ва шабоҳатӣ амал менамоянд.

2. Муайян гардидааст, ки аксари ҳуқуқҳои вобаста ба истифодаи технологияҳо алоқамандӣ доранд. Яъне, ҳангоми пайдоиши технологияҳои нав, объектҳои нав офарида мешаванд ва табиист, ки бояд нисбати онҳо ҳуқуқҳои соҳибони онҳо муқаррар карда шавад. Аз ҳамин лиҳоз, дар қонунгузорӣ гурӯҳи ҳуқуқҳои нави вобаста муқаррар кардан зарур мешаванд. Айни ҳол дар ҚТ се гурӯҳи ҳуқуқҳои вобаста (ҳуқуқҳои иҷрогарон, сабтгарони фонограмма, ташкилотҳои паҳши эфирӣ ва кабелӣ) муқаррар шудааст.

3. Дар рисола асоснок карда шудааст, ки ҳуқуқҳои иҷрогарон ба ҳуқуқҳои муаллифон наметавонад дохил карда шавад ва онҳо бояд ҳамчун ҳуқуқи вобаста боқӣ монанд. Зеро, объектҳои ҳуқуқи иҷрогарон на ҳамеша хусусияти аслии ва эҷодӣ дорад. Баръакс объектҳои ҳуқуқи муаллифӣ

хосияти эҷодию аслиро доранд. Баъдан объектҳои ҳукуки иҷрогарон аз объектҳои муаллифон маншаъ мегирад. Барои ҳамин ҳам он объектҳоро объекти ҳукуки муаллифӣ эътироф кардан бахшнок аст.

4. Доир ба ҳифзи ҳуқуқҳои вобаста тарзу усулҳои хос ба объектҳои нави пайдомешуда зарур мебошад. Барои мисол, дар шароити кунунӣ аксари объектҳои ҳуқуқҳои вобаста дар интернет ҷойгир шудаанд. Аз ҳамин ҷиҳат дар ҳолати вайрон шудани ҳукуки соҳибони ҳуқуқҳои вобаста, тарзҳои нави ҳифзи ҳуқуқро (бастанӣ саҳифаи сомонае, ки дар он ҳуқуқвайронкунӣ мавҷуд аст (блокировка), хориҷ кардани маводи ғайриқонунӣ аз сомона коркард ва истифода бурдан зарур аст. Асоснок карда шудааст, ки миёнаравони иттилоотӣ дар ҳифзи ҳуқуқҳои вобаста ба ҳуқуқҳои муаллиф нақши калон доранд. Зеро, маҳз аз вазъи ҳукуки онҳо вобаста аст, ки объектҳои ҳукуки вобастаро бо таври дахлдор ҳифз карда онҳоро, тибқи асосҳои қонунӣ манзури доираи шахсони номуайян гардонанд.

Пешниҳодҳо ҷиҳати тақмили қонунгузорӣ:

1. Айни ҳол дар ҚТ речаи ҳукуки се гурӯҳи ҳуқуқҳои вобаста (ҳуқуқҳои иҷрогарон, сабтгарони фонограмма, ташкилотҳои паҳши эфирӣ ва кабелӣ) муқаррар шудааст. Таҷрибаи давлатҳои пешрафта нишон медиҳад, ки ҳукуки ноширони асарҳои илм, адабиёт ва санъат ва ҳукуки таҳиягарони манбаи маълумот ҳамчун ҳуқуқҳои вобаста дар алоҳидагӣ эътироф ва ҳифз карда мешавад. Чунин объектҳо дар Тоҷикистон ҳам хеле зиёд истифода мешавад, аз ҳамин хотир дар Кодекси маданияти ҚТ ва Қонуни ҚТ «Дар бораи ҳукуки муаллиф ва ҳуқуқҳои вобаста ба он» ин ҳуқуқҳоро ворид намудан зарур аст.

2. Чуноне ки таҳқиқот нишон дод, дар м. 31 Қонуни ҚТ «Дар бораи ҳукуки муаллиф ва ҳуқуқҳои вобаста ба он» 4 номгӯи объектҳои ҳуқуқҳои вобаста ба ҳукуки муаллифӣ пешбинӣ гардидааст: 1) намоишҳо; 2) иҷроҳо; 3) фонограммаҳо; 4) барномаҳои ташкилоти паҳши эфирӣ ва

кабелӣ. Речаи ҳукукии иҷро, фонограмма ва барномаҳои телевизион ва радио дар ҳамин қонун мушаххас шудаанд. Намоиш ҳамчун объекти мустақили ҳуқуқҳои вобаста пешбинӣ гардидааст, аммо доир ба речаи ҳукукии он минбаъд дар матни қонун меъёрҳои зарурӣ муқаррар нагардидааст. Аз ҳамин лиҳоз, зарур мешуморем, ки калимаи «намоиш» аз матни м. 31 Қонуни ҚТ «Дар бораи ҳуқуқи муаллиф ва ҳуқуқҳои вобаста ба он» хориҷ карда шавад.

Аҳаммияти назариявии таҳқиқот дар ташаккули нигоҳи нав ба табиати ҳукукии ҳуқуқҳои вобаста ба ҳуқуқи муаллифӣ мебошад, ки дар назарияи умумии ҳуқуқ ва назарияи ҳуқуқи муаллифӣ метавон мавриди истифода қарор дода шаванд. Натиҷаҳои бадастомада, муқаррарот ва ҳулосаҳои дар таҳқиқоти илмӣ ифодашуда, метавонанд таълимотро доир ба ҳуқуқҳои вобаста ба ҳуқуқи муаллифӣ васеъ кунанд, боиси азҳудкунии назариявии аҳаммияти асосҳои назариявӣ-ҳуқукии онҳо шавад ва ба тавсияҳои илми ҳуқуқи маданӣ таъсир расонад, ки ба қонунгузор ва амалияи судӣ роҷеъ ба бунёди табиати ҳуқуқӣ, низом, мазмун ва ҳимояи ҳуқуқҳои таҳқиқшаванда асос карда шудаанд. Натиҷаҳои зикршуда метавонанд дар таҳқиқотҳои минбаъда роҷеъ ба ҳуқуқҳои вобаста татбиқ карда шаванд.

Дар диссертатсияи мазкур ғояҳои муосири илмӣ ба мавзуи таҳқиқ вобастабуда, ки пештар аз ҷониби дигар муҳаққиқон ҳангоми таҳлили масъалаҳои ҳуқуқҳои вобаста мавриди истифода қарор дода нашудаанд, пешниҳод карда мешавад.

Аҳаммияти амалии таҳқиқот, пеш аз ҳама бо татбиқи амалии қор, ки бевосита ва ё бавосита тавассути таъсир ба назарияи (таълимот) илмӣ сивилистика дар қор аз болои муқаррароти нави қонунгузори ҚТ дар соҳаи ҳуқуқҳои вобаста, инчунин дар фаъолияти ҳуқуқтатбиқкунии судҳо ифода меёбад.

Пешниҳодоти дар таҳқиқот пешбинишуда то ба дараҷаи тавсияҳои мушаххас расонида шудаанд ва минбаъд онҳоро метавон ҳам ҳангоми коркард ё тақмили санадҳои қонунгузори ҚТ ва ҳам дар корҳои амалии мақомоти судӣ мавриди истифода қарор дод.

Ин маводҳо, ҳамчунин ҳангоми коркарду таҳияи курсҳои таълимӣ, барномаҳо ва гузаронидани машғулиятҳо дар муассисаҳои олии таълимӣ роҷеъ ба масоили ҳуқуқҳои вобаста, метавон татбиқ намуд.

Дараҷаи эътимоднокии натиҷаҳои таҳқиқот. Дараҷаи эътимоднокии натиҷаҳои таҳқиқот дар воқеъ будани дониши ҳосилшуда, мантиқӣ будани он, дар робитаи он бо асарҳои муҳаққиқони насли гузашта, одоби илмӣ ҷойдошта ва инъикоси объективонаи масъалаҳои ҳуқуқҳои вобаста ба ҳуқуқи муаллифӣ, таҳлили сарчашмаҳои илмӣ амалии соҳавӣ, татбиқи амалии натиҷаҳои он, инчунин мутобиқати диссертатсия ба талаботҳои муқарраршуда, ифода мегардад.

Мутобиқати диссертатсия ба шиносномаи ихтисоси илмӣ. Мавзӯ, мазмун ва натиҷаҳои илмӣ ҳосилшуда пурра ба шиносномаи ихтисоси илмӣ 5.5.3. Ҳуқуқи граждани; ҳуқуқи соҳибкорӣ; ҳуқуқи оилавӣ; ҳуқуқи байналмилалӣ хусусӣ, ки аз ҷониби Комиссияи олии аттестатсионӣ назди Президенти ҚТ тасдиқ карда шудааст, мутобиқат доранд.

Саҳми шахсии довталаби дарёфти дараҷаи илмӣ. Саҳми шахсии муаллифи диссертатсия бо сатҳи нағзгии илмӣ диссертатсия, нуқтаҳои илмӣ, ки ба ҳимоя пешниҳод шудаанд, мақолаҳои илмӣ, маърузаҳо дар семинарҳои назариявӣ ва конференсияҳои илмӣ-амалӣ тасдиқ карда мешавад. Ҳамзамон, натиҷаҳои илмӣ амалии рисолаҳо муаллиф дар тақмили қонунгузори маданӣ, хусусан ҳангоми фаъолият дар шӯбаи қонунгузори граждани, соҳибкорӣ ва оилавии Маркази миллии қонунгузори назди Президенти ҚТ истифода бурдааст.

Тасвиб ва амалисозии натиҷаҳои таҳқиқот. Диссертатсия дар Институти фалсафа, сиёсатшиносӣ ва ҳукуки ба номи А.Баҳоваддинови Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон омода шудааст. Мазмуну мундариҷаи асосӣ, натиҷаҳо ва маводҳои таҳқиқоти мазкур дар мақолаҳо ва қорҳои илмӣ муаллиф дар конференсияҳои илмӣ-амалӣ, семинарҳо ва мизҳои мудаффар интишор гардидаанд. Ҳамзамон, масъалаҳои дар рисолаи мазкур баррасигардида, ҳангоми тақмили санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ дар Маркази миллии қонунгузории назди Президенти ҚТ истифода гардидаанд. Мазмуну мундариҷаи асосӣ, натиҷаҳо ва маводҳои таҳқиқоти мазкур дар мақолаҳо ва қорҳои илмӣ муаллиф дар конференсияҳои илмӣ-амалӣ, семинарҳо ва мизҳои мудаффар интишор гардидаанд:

а) байналмилалӣ:

– конференсияи IX илмӣ-амалии байналмилалӣ таҳти унвони «Потенсиали инноватсионии рушди илм дар замони муосир» – маъруза дар мавзӯи «Мафҳуми ҳуқуқҳои вобаста ба ҳукуки муаллиф тибқи қонунгузории ҚТ». – Уфа, 21.06.2022;

– конференсияи илмӣ-амалии байналмилалӣ таҳти унвони «Ҷанбаҳои глобалӣ ва минтақавӣ рушди устувор» – маъруза дар мавзӯи «Асосҳои ҳуқуқии танзимкунии ҳуқуқҳои вобаста дар ҚТ». – Копенгаген, 6-8.07.2022;

– конференсияи XII илмӣ-амалии байналмилалӣ таҳти унвони «Таҳқиқоти илмӣ дар асри XXI» – маъруза дар мавзӯи «Иҷро ва басаҳнагузорӣ ҳамчун объекти ҳуқуқҳои вобаста». – Оттава, 16-18.07.2022;

– конференсияи илмӣ-амалии байналмилалӣ таҳти унвони «Масъалаҳои мубрами илми ҳуқуқ, ҷомеашиносӣ ва сиёсатшиносӣ» – маъруза дар мавзӯи «Фонограмма ҳамчун объекти ҳуқуқҳои вобаста ба он». – Бостон, 7-8.07.2022;

– конференсияи илмӣ-амалии байналмилалӣ таҳти унвони «Проблемаҳои рушди илми муосир» – маъруза дар

мавзуи «Тавсифи умумии намудҳои объектҳои ҳуқуқҳои вобаста дар қонунгузори ҚТ». – Алмаато, 15-16.07.2022.

б) ҷумҳуриявӣ:

–конференсияи илмӣ-назариявии ҷумҳуриявӣ баҳшида ба 25-солагии Ваҳдати миллӣ таҳти унвони «Методологияи танзими муносибатҳои нави ҷамъиятӣ: назария ва амалия» – маъруза дар мавзуи «Баъзе масъалаҳо оид ба амалигардонии ҳуқуқҳои вобаста дар ҚТ». – Душанбе, 17.06.2022;

–конференсияи ҷумҳуриявии илмӣ-амалӣ дар мавзуи «Масъалаҳои мубрами танзими ҳуқуқи тичоратикунонии натиҷаҳои фаъолияти илмӣ, илмию техникӣ ва паркҳои технологӣ: ҳолат, мушкилот ва дурнамо» – маъруза дар мавзуи «Танзими ҳуқуқи марказҳои тичоратикунонии натиҷаҳои фаъолияти илмӣ ва илмию техникӣ». – Душанбе, 24.12.2024.

Интишорот аз рӯи мавзуи диссертатсия. Доир ба мавзуи диссертатсия ва моҳияти он диссертант 18 мақолаҳои илмӣ, аз ҷумла, 12 адади онҳо дар маҷаллаҳои тақризшавандаи тавсиянамудаи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти ҚТ ва 6 мақола дар нашрияҳои дигар ба таъб расонидааст. Ҳамчунин, дар ҳаммуаллифӣ 1 монографияи дигар дар самти танзими ҳуқуқи моликияти зеҳнӣ ба таъб расонидааст.

Соҳтор ва ҳаҷми диссертатсия. Диссертатсия аз муқаддима, се боб, ҳашт зербоб, хулоса ва номгӯи адабиёт (маъхазҳо) иборат аст. Ҳаҷми умумии диссертатсия 178 саҳифаро дар бар мегирад.

ҚИСМҲОИ АСОСИИ ТАҲҚИҚОТ (ФИШУРДА)

Дар муқаддима мубрамияти мавзуи таҳқиқот асоснок карда шуда, мақсад ва вазифаҳои таҳқиқоти диссертатсионӣ муайян гардида, асосҳои методологияи он зикр шуда, нағзҳои илмӣ таҳқиқот, аҳаммияти назариявӣ ва амалии

он тавсиф гардида, нуктаҳои илмӣ ба ҳимоя пешниҳодшаванда баён карда шудаанд.

Боби якуми диссертатсия – «Мафҳум ва тавсифи умумии ҳуқуқҳои вобаста» ном дошта, аз ду зербоб иборат аст. Дар боби мазкур муаллиф масъалаи мафҳум, моҳият, асосҳои танзимкунандаи ҳуқуқҳои вобаста ба ҳуқуқи муаллифиро мавриди таҳлили илмӣ қарор додааст. Зимни таҳлили масъалаҳои зар зербобҳо ҷойдошта андешаҳои муҳаққиқони ватанӣ ва хориҷӣ бо назардошти адабиёти илмӣ, ҳамзамон муқаррароти қонунгузорӣ дар алоқаманди ба назарияи илм дар самти ҳуқуқҳои вобаста пажӯҳиш гардидааст.

Таҳқиқоте, ки то имрӯз дар адабиётҳои илмӣ мавҷуд буданд, вобаста ба мафҳуми моҳияти ҳуқуқҳои вобаста қариб ки аҳаммияти анъанавии худро аз даст медиҳанд. Ҳамзамон санадҳои меъёрии ҳуқуқии танзимкунанда дар самти таҳқиқи мавзӯи тадқиқот ниёз ба такмили ҷиддӣ доранд, ки ҳамаи он аз ҷониби муаллиф дар ҳамин боб ба риштаи таҳқиқ кашида шудаанд.

Дар зербоби якуми боби якум – «Мафҳум ва моҳияти ҳуқуқҳои вобаста» муаллиф қайд менамояд, ки аз таҳлили ҳолати назариявӣ ва қонунгузории амалкунанда дар самти ҳуқуқҳои муаллиф ва ҳуқуқҳои вобаста ба он, маълум мегардад, ки ҳуқуқҳои вобаста барои Ҷумҳурии Тоҷикистон нисбатан падидаи нав ба шумор рафта, нисбати он таҳқиқоти мукаммали илмӣ ҳоло ба анҷом расонида нашудааст.

Дар баробари таваҷҷуҳи бештари намоёндагони илм, қонунгузор ва аҳли ҷомеа ба моликияти зеҳнӣ, риоя намудани чунин намуди ҳуқуқ ҳоло хеле мубрам аст.

Бо мақсади кушода додани мафҳум ва ошкор намудани моҳияти ҳуқуқҳои вобаста ба ҳуқуқи муаллиф нуқтаи назари олимони хориҷӣ ва ватанӣ муқоиса гардидаанд. Бевосита дар қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон дар бораи ҳуқуқи муаллиф ва ҳуқуқҳои вобаста ба он мафҳуми

ҳуқуқҳои вобаста ба танзими объектҳои алоҳидаи он дарч гардидааст. Инчунин масъалаи умумии танзимкунанда бо муқаррароти Кодекси маданияи Ҷумҳурии Тоҷикистон (қаблан Кодекси граждании Ҷумҳурии Тоҷикистон) пешбинӣ гардидааст.

Чун ҳуқуқҳои вобаста ба ҳуқуқҳои муаллиф дар шароити кунунӣ аз масъалаҳои мубрам ба ҳисоб меравад, он на танҳо дар сатҳи санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ, балки дар ҳуҷжатҳои банақшагирии стратегӣ низ ба танзим дароварда шудаанд. Дар вазъияте, ки зеҳни сунӣ ва технологияҳои рақамӣ бо суръат рушд намуда истодаанд, ҳимояи ҳуқуқҳои вобаста ба ҳуқуқи муаллиф аҳаммияти аввалиндараҷаро касб менамояд, зеро фонограмма, иҷро, басаҳнагузорӣ, пахши кабелию эфирӣ ва дигар объектҳои ҳуқуқҳои вобаста мумкин аст мавриди вайроншавӣ қарор гирад.

Сараввал мафҳуми ҳуқуқҳои вобаста ба ҳуқуқи муаллиф дар санадҳои меъёрии ҳуқуқии Созмони умумиҷаҳонии моликият зеҳнӣ пешбинӣ гардидаанд, ки давлатҳои аъзо минбаъд қонунгузориҳои худро дар асоси мафҳумҳои муқаррарнамудаи ин созмон такмил медиҳанд. Махсусан мафҳуми ҳуқуқҳои вобаста ба ҳуқуқи муаллиф ки дар қонунгузорӣ дарч гардидааст, бо мақсад муайян намудани айнияти бо қонунгузориҳои давлатҳои хориҷӣ, аз ҷумла Федератсияи Россия дар ҳамин зербоб ишора гардидааст.

Диссертант дар натиҷаи таҳқиқ дар ҳамин зербоб ба ҳулосае меояд, ки дар ҳуқуқи муосир, аз ҷумла, дар қонунгузорӣ ва назарияи илмӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳуқуқҳои вобаста ҳамчун ҳуқуқҳои истисноӣ дарк карда мешаванд, ки барои иҷрогарон, истехсолкунандагони фонограммаҳо ва ташкилотҳои пахши эфирӣ ва кабелӣ пешниҳод шудаанд.

Дар ин зербоб ҳамзамон ҷиҳати ошкор намудани моҳияти ҳуқуқҳои вобаста ба ҳуқуқи муаллиф ҳар як объекти он алоҳида бо назардошти хусусиятҳои хоси худ ва

андешаҳои муҳаққиқони соҳа таҳлил гардида, дар охир муаллиф мафҳуми илмӣ ҳуқуқҳои вобастаро пешкаш менамояд.

Диссертант ибраз медорад, ки иҷрогар ҳуқуқи дар Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ҳуқуқи муаллиф ва ҳуқуқҳои вобаста ба он» зикргардида дар мавриде амалӣ месозад, ки ҳуқуқи муаллифи асари иҷрошавандаро риоя намояд.

Ба андешаи диссертант ҳуқуқҳои вобаста ба ҳуқуқи муаллиф гуфта, ҳуқуқҳои молумулкӣ ва шахсии ғайримолумулкӣ субъектонро меноманд, ки онҳо дар заминаи объекти ҳуқуқи муаллиф ё бидуни он натиҷаи фаъолияти зеҳниро ба вуҷуд овардаанд ва онҳо тибқи қонунгузорӣ муқаррар ва ҳифз карда мешаванд.

Зербоби дуҷуми боби якум – «Асосҳои ҳуқуқии танзимнамоии ҳуқуқҳои вобаста дар Ҷумҳурии Тоҷикистон» ном дорад. Муаллиф дар ин зербоб ибраз медорад, ки қонунгузори дар баробари ҳифзи ҳуқуқии ҳуқуқҳои муаллиф, инчунин ҳуқуқҳои вобаста ба онро низ ҳифз намудааст. Дар қонунгузори Ҷумҳурии Тоҷикистон оид ба ҳуқуқҳои вобаста ба он як боби алоҳида (боби 3 аз м. 30 то 42) дар Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ҳуқуқи муаллиф ва ҳуқуқҳои вобаста ба он» аз 13 ноябри соли 1998, №726 муқаррар гардидааст. Дар зери мафҳуми ҳуқуқҳои вобаста ба он ҳуқуқҳои иҷроқунандагон, истеҳсолқунандагони фонограммаҳо, ташкили пахши намоиши эфирӣ ва кабелӣ фаҳмида мешавад.

Дар баробари санадҳои меъёрии ҳуқуқии ватанӣ диссертант дар зербоби мазкур санадҳои ҳуқуқи байналмилалӣ дар самти ҳуқуқи муаллифӣ ва ҳуқуқҳои вобаста ба он таҳлил намудааст. Чунин зикр менамояд, ки Тоҷикистон имрӯз иштирокчи санадҳои зиёди байналмилалӣ вобаста ба ҳуқуқи инсон, хусусан муҳимтарин санадҳои байналмилалии универсалӣ ва

минтақавӣ, ки ҳуқуқи моликияти зехнӣ дар доираи онҳо танзим карда шудааст, мебошад.

Асосҳои танзимкунандаи масъалаҳои ҳуқуқҳои вобаста ба ҳуқуқи муаллифӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон аз солҳои аввали соҳибистиклолӣ то кунун пурра ташаккул ёфта, мавриди амал қарор доранд. Аз ҷумла, Кодекси гражданин Ҷумҳурии Тоҷикистон (қисмҳои 1, 2 ва 3 аз эътибор соқит), Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ҳуқуқи муаллиф ва ҳуқуқҳои вобаста ба он» (аз соли 1998), Кодекси маданияи Ҷумҳурии Тоҷикистон (2022), дигар санадҳои меъёрии ҳуқуқии алоқаманд ва танзимкунанда.

Ба ғайр аз ин дар сатҳи санадҳои меъёрии ҳуқуқии зерқонунӣ бошад муаллиф якҷанд қарорҳои Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистонро номбар менамояд, ки бевосита ба танзими масъалаҳои ҳуқуқҳои вобаста пайвастагӣ доранд.

Инчунин санадҳои ҳуқуқи байналмилалӣ эътирофнамудаи Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки ҷузъи низоми қонунгузори мамлакат ба ҳисоб мераванд, дар ҳамин зербоб ҳамчун асосҳои танзимкунандаи ҳуқуқҳои вобаста ба ҳуқуқи муаллифӣ дарҷ гардидаанд. Ба қатори ин санадҳои маҷмуи шартномаҳо ва созишномаҳо, ки Ҷумҳурии Тоҷикистон ба онҳо имзо гузоштааст, аз ҷониби муаллиф ба таври дақиқ ишора гардидаанд.

Натиҷаи таҳлили санадҳои танзимкунанда, яъне асосҳои миллӣ ва байналмилалӣ тафовут ва алоқамандии зиёдеро ошкор намуда, бо назардошти танзими якрағ ва амиқу муносири муносибатҳо дар самти ҳуқуқҳои вобаста водор ба он менамояд, ки қонунгузори миллӣ таҷдиди назар карда шавад.

Ҳамкориҳои байналмилалӣ ва аъзогии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар Созмони умумиҷаҳонӣ моликияти зехнӣ, Ташкилоти патентии Авруосиё, Шурои байнидавлатӣ оид ба масъалаҳои ҳифзи ҳуқуқ ва ҳимояи моликияти зехнӣ водор менамояд, ки қонунгузори миллӣ дар заминаи талаботҳои созмонҳои мазкур пайваста тақмил дода шавад.

Ҳарчанд ба қонунгузории милли тағйиру иловаҳо ба қонунҳои соҳавӣ, инчунин меъёрҳои дахлдори кодексҳои маданӣ, ҷиноятӣ, гумрук ва ҳуқуқвайронкунии маъмурӣ ворид карда шуда бошанд ҳам, аз назари муаллиф ҳанӯз он басанда арзёбӣ намегардад.

Бо ин назардошт, дар фарҷоми ин зербоб муаллиф қайд менамояд, ки тибқи таҳлили қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон ба андешаи мо асосҳои ҳуқуқии танзими масоили ҳуқуқҳои вобаста дар қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон ба таври лозимӣ ва пурра ба танзим дароварда нашудааст ва баъзан ба талаботҳои муносири ин ҳуқуқҳо ҷавобгӯ нест.

Боби дуюми диссертатсия – «Намудҳои объектҳои ҳуқуқҳои вобаста ва речаи ҳуқуқии онҳо тибқи қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон» ном дошта, аз чор зербоб иборат аст. Масъалаҳои объектҳои ҳуқуқҳои вобаста ба ҳуқуқи муаллифӣ дорои речаи хоси ҳуқуқӣ мебошанд. Таваҷҷуҳ ба он равона мегардад, ки бо назардошти хусусиятҳои танзими ҳуқуқӣ, речаи хос, нуқтаи назари муҳаққиқон ва таҷрибаи амалии танзим ва ҳимояи ҳуқуқҳои вобаста онҳо мавриди таҳлили алоҳида қарор гиранд.

Чун то ба имрӯз дар сатҳи таҳқиқоти комили илмӣ объектҳои ҳуқуқҳои вобаста ба таври пурра пажӯҳиш нагардидаанд, зарурати дар ҳамин боб таҳлил намудани мушкилот ва пешниҳоди роҳҳои ҳалли он асоснок гардидааст.

Зербоби якуми боби дуюм – «Тавсифи умумии намудҳои объектҳои ҳуқуқҳои вобаста мутобиқи қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон» ном гирифтааст. Ба андешаи диссертант асосҳои назариявии институти ҳуқуқҳои вобаста, аз ҷумла номгӯи ҳуқуқҳои вобаста ва категорияҳои онҳо, инчунин доир ба объектҳо ва субъектҳои ҳуқуқҳои вобаста то ҳанӯз дар адабиёти илмӣ ватанӣ таҳқиқотҳои комил анҷом дода нашудаанд. Аз ин рӯ, пеш аз ҳама, бояд тавсифоти умумии объектҳои ҳуқуқҳои

вобаста, намудҳои онҳо аз нуктаи назари вазъу ҳолати онҳо дар ҚТ мавриди таҳлил қарор дода шавад.

Диссертант дар ин зербоб атрофи объектҳои ҳуқуқҳои вобаста андешаронӣ менамояд, ки манбаи маълумот низ то як андоза ба объектҳои ҳуқуқҳои вобастагии зич дорад. Зимни таҳлили муқоисавӣ-ҳуқуқии объектҳои ҳуқуқҳои вобаста ба ҳулосае меояд, ки барои мукамалгардонии самти таъминоти иттилоотонӣ ва танзими муносибатҳо оид ба ҳуқуқҳои вобаста дар қонунгузорӣ моддаҳои нави алоҳида, ҷой дода шаванд.

Чун қонунгузорию Ҷумҳурии Тоҷикистон дар бораи ҳуқуқи муаллиф ва ҳуқуқҳои вобаста ба он чор номгӯи ин объектҳоро мавриди танзим қарор додааст, зимни тавсифи масъалаҳои умумии объектҳои мазкур зарурати таҳлили муқоисавӣ-ҳуқуқӣ ба миён омадааст.

Масалан, муаллиф дар ин зербоб қонунгузорию Ҷумҳурии Қазоқистон, Қирғизистон, Федератсияи Россия ва дигар мамлакатҳоро дар хусуси эътирофи объект ва субъекти ҳуқуқҳои вобаста мавриди омӯзиш қарор додааст. Чунин натиҷа рӯйи кор меояд, ки объектҳои ҳуқуқҳои вобаста сарфи назар аз гуногуниашон дар ҳар даври замон ҳифз карда мешавад. Мазмун ва моҳияти асосии ҳуқуқи истисноиро дар нисбат ба истифодабарии объектҳои ҳуқуқҳои вобаста бояд дар назар дошт, ки аз объекти мушаххас, хусусияти муайян, замина вобастагӣ дорад, ки дар маҷмӯъ дигар объектҳои ҳуқуқҳои вобастаро муттаҳид менамояд.

Инчунин, муаллифи рисола таъкид менамояд, ки ҳаёти воқеӣ ба истифодабарандагони асар ҳуқуқҳои махсусро талаб мекунад, ки ҳарчанд аз ҳуқуқҳои муаллиф вобастаанд, вале ба ҳуқуқҳои муаллифони асарҳои илмӣ, адабӣ ва санъат, ки асосан дар асоси шартнома танзим мешаванд, алоқамандӣ надоранд. Дар шароити муосир, агарчӣ баҳогузорию хусусияти эҷодии фаъолияти овозхон-иҷрогарон мушкил аст, вале фаъолияти босозон ва

омодакунандагони фонограммаҳо, инчунин ташкилотҳои пахши эфирӣ ва кабелӣ бештар хусусияти техникӣ дошта, дар натиҷаи он асари нав офарида намешавад. Бо вучуди ин, манфиатҳои онҳо бо манфиатҳои дорандагони ҳуқуқҳои муаллифӣ шабеҳ буда, аз ин рӯ ҳуқуқҳои ин шахсон одилона ҳуқуқҳои вобаста номида мешаванд, ҳарчанд ин ҳуқуқҳо ба ҳуқуқи муаллифӣ воқеан вобастагӣ надоранд.

Зимни тавсифи умумии объектҳо, ҳамзамон, муаллиф ба масъалаи субъектҳои ҳуқуқҳои вобаста ба ба ҳуқуқи муаллиф тавачҷуҳ зоҳир намуда, иброз менамояд, ки субъектҳои ҳуқуқҳои вобаста метавонанд дорандагони ҳуқуқи истисноӣ нисбат ба як объект бошанд. Чунин ҳолат имконпазир аст, вақте ки дар офаридани объекти моликияти зеҳнӣ чанд субъект ҷиҳати иҷро ва ё эҷоди ин ё он нақш ширкат варзиданд (масалан, гурӯҳи театрӣ). Дар чунин ҳолат ҳар як ширкаткунандаи гурӯҳ якҷоя бо дигарон дорои ҳуқуқҳои истисноӣ мебошанд. Вале дар бештари мавридҳо бинобар муносибатҳои меҳнатӣ ё шартнома доир ба бегона кардани ҳуқуқи истисноӣ, ин ҳуқуқ ба як шахс мегузарад.

Аз ҷумла, пешниҳод мегардад, ки дар Қонуни ҚТ «Дар бораи ҳуқуқи муаллиф ва ҳуқуқҳои вобаста ба он» моддаҳои алоҳида доир ба истехсолкунандаи манбаи маълумот ва ҳуқуқи истисноӣ истехсолкунандаи манбаи маълумот моддаҳои нав илова карда шавад.

Дар зербоби дуҷуми боби дуюм – «Иҷро ва басаҳнагузорӣ ҳамчун объекти ҳуқуқҳои вобаста» диссертант зикр менамояд, ки иҷро тавассути бозӣ, суруд, ракс дар шакли иҷрои ҳақиқӣ ё бо ёрии ягон воситаи техникӣ (барномаҳои телевизион ва радио, телевизиони кабелӣ ва ғ.), пешкаш кардани асар, фонограмма, иҷро, намоиш, нишон додани кадрҳои асари аудиовизуалӣ аз рӯи тартиби онҳо (бо овоз ё бе овоз) амалӣ карда мешаванд. Дар он тарзу услуби хоссаи иҷрогар ифода мегардад. Барои ҳифзи тарзу услуби иҷро мавҷудияти нотақрорӣ ё фардият талаб карда намешавад.

Ҳамчуни муаллиф ёдрас менамояд, иҷро объекти ҳуқуқҳои вобаста мебошад, агар дар шакл ё намуде ифода ёбанд, ки имконияти дубора сохтани паҳнкунии онҳо бо ёрии васоити техникӣ ба вуҷуд омада бошад. Албатта, намудҳои маъмултари иҷроҳоро ҷудо кардан мумкин: а) иҷрои асарҳои мусикӣ бо калимаҳо ва бекалимаҳо; б) намоишномаҳо; в) басаҳнагузориҳои хареографӣ; г) намоишҳои сиркӣ.

Ба ғайр аз ин зарур аст, ки феҳристу номгӯи онҳо хеле бемаҳдуд аст. Иҷро – таърихан объектҳои нахустини ҳуқуқҳои вобаста мебошанд, ки ҳифзи ҳуқуқи он аз нимаи садаи XX оғоз шуда буд. Нахустин соҳибҳуқуқони ҳуқуқҳои истисноӣ ба иҷро ҳама вақт шахрванд (муаллиф-иҷрогар) мебошад. Ҳуқуқҳои вобаста ба иҷро аз лаҳзаи ифодаёбии иҷро дар шакли имконпазири бознашр ва паҳнкунии асар бо ёрии васоити техникӣ пайдо мегардад.

Дар воқеъ иҷро ҳамчун объектҳои ҳуқуқҳои вобаста дорои хусусиятҳои ба худ хос мебошад, ки дар ҳамин зербоб аз ҷониби муаллиф тарзҳои иҷро ва иҷрогарон бо истифодаи муқаррароти қонунгузори ватанӣ ва назарияи адабиёти илмӣ баррасӣ гардидааст.

Дар қонунгузорӣ се категорияи иҷрогарон ҷудо карда шудаанд: ҳунарманд-иҷрогар, коргардон басаҳнагузоранда, дирижёр. Ба категорияи якуми пешбинигардида нафароне дохил мегарданд, ки асарро иҷро меkunанд, инчунин нафароне, ки кори ҳунаrpешагиро иҷро меkunанд.

Диссертант зимни таҳлили масъалаҳои алоҳида вобаста ба иҷро ҳамчун объектҳои мустақили ҳуқуқҳои вобаста ба ҷунин натиҷа даст меёбад, ки ба низоми тарзҳои истифодабарии иҷро паҳнкунӣ ва иҷрои оммавии сабти иҷро, зам карда шудааст. Баъдан, мазмуни дигар ҷунин тарзҳои истифодабарии иҷро, ба мисли паҳши эфирӣ ва такрори сабти иҷро мушаххастар равшану возеҳ дарҷ карда шудааст. Дар ин ҷода, тарзҳои истифодабарии иҷро ро мушаххасан ба се гурӯҳ ҷудо намудан мумкин аст: а)

истифодабарии бевоситаи худ ичро (ичрои сабтнашуда); б) сабти ичро; в) истифодабарии сабти ичро.

Яке аз тарзҳои калидии истифодабарии ичро сабти ичро аст. Аввал, худ сабт тарзи ҷудогонаи истифодабарии ичро эътироф мешавад. Дуввум, сабт асос барои амалисозии дигар тарзҳои истифодабарии асар хизмат мекунад: таҷдиди сабти ичро, паҳнкунии сабти ичро ва ғ. Саввум, гирифтани иҷозат барои амалисозии сабт ҳуқуқи дорандаи ҳуқуқи комил ба ичро нисбат ба дигар тарзҳои истифодабарӣ, маҳдуд кардан мумкин аст.

Агар ба мазмуни бандҳои 7 ва 8 м. 34 Қонуни ҚТ «Дар бораи ҳуқуқи муаллиф ва ҳуқуқҳои вобаста ба он» назар намоем он як маъноро ифода мекунам. Ба назари мо дар ин бандҳо сухан дар бораи дар интернет ва дигар шабакаҳо гузоштани сабти ичро меравад, ки пеш аз ҷойгир кардани он сабт, аз иҷрогар розигиашро гирифтани зарур аст. Аз ҳамин хотир пешниҳод менамоем, ки банди 7 м. 34 Қонуни мазкур хориҷ шавад, чунки мазмуни он тақрибан ва саҳеҳтар дар банди 8 ҳамин модда оварда шудааст.

Зербоби сеюми боби дуюм – «Фонограмма ҳамчун объекти ҳуқуқҳои вобаста» ном гирифтааст. Диссертант дар ин қисмат зикр менамояд, ки воридкунии ҳуқуқ ба фонограмма дар номгӯи ҳуқуқҳои вобаста мақсади ҳимояи манфиатҳои шахсони воқеӣ ва ҳуқуқиро дорад, ки сабти овозиро ташкил менамояд.

Дар тақия ба истинод ба назари муаллиф ҳангоми муайян намудани речаи ҳуқуқии фонограмма қайд кардани ҳолатҳои зерин лозим аст:

1. Бояд фонограмма сабт шуда бошад, аз ин рӯ, сабти муайяни статикӣ садоҳои мувофиқ вучуд дорад.

2. Фонограмма бояд танҳо сабти овозӣ бошад.

3. Объекти сабт на танҳо иҷрои асарҳои адабиёт, илм ва санъат, балки умуман ҳама гуна садоҳо ва омезиши онҳо, сарфи назар аз пайдоиш, таъинот ва ғ. мебошад.

4. Дар ҳар гуна сабти овозӣ метавонад технологияи сабт, навъи медиа ва ғ., нақш бозад.

5. Усулҳои сабти овоз метавонанд хеле гуногун бошанд, ин ба ҳуқуқи истехсолкунандаи фонограмма низ таъсир намерасонад.

Аз ҷумла, фонограмма – ин ҳама гуна танҳо сабти овозии иҷро ё дигар овозҳо ё тасвири онҳо, ба ғайр аз сабти овозии дар азнавтакроркунии аудиовизуалӣ воридшуда, мебошад.

Қобили зикр аст, ки бавучудоварии сабт бояд бошад, яъне дарҷи беҳаракати садоҳо ва овозҳои мувофиқ. Муҳлати мавҷудияти чунин сабт аслан моҳият надорад: масалан, сабтеро ҳам фонограмма эътироф кардан мумкин аст, ки дар хотираи оперативии компютер сохташудааст, то замоне, ки чунин сабт мавҷуд аст (бигзор дар вақти кутӯҳ ҳам).

Муаллиф бо мақсади таҳқиқи мушкилоти алоқаманд ба фонограмма ба муқоисаи муқаррароти қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон, Қазоқистон ва Федератсияи Россия рӯ оварда ибраз медорад, ки таҳти мафҳуми фонограмма дар қонунгузории давлатҳои ИДМ танҳо сабти овозии иҷро ё дигар садоҳо ва тасвирҳо фаҳмида мешавад. Чунонки рушди технол. ғия нишон додааст, маҳз ин гуна сабт чӣ тавр анҷом дода мешавад, кадом тарзҳо ва форматҳои истифода мешаванд, он қадар муҳим нест – танҳо он муҳим аст, ки бо кумаки онҳо садоро аз нав такрор кардан имконпазир шавад.

Зери садо (овоз) мавҷҳои ёзанда (лаппиши мавҷҳои муҳит) доништа мешаванд, ки бо қувваи муайяни сарчашмаҳо дар фазои муҳит (дар ҳаво, моеъҳо ва ҳоказо) паҳншуда ва аз ҷониби узвҳои шунавоӣ қабул ва ҳис карда мешаванд. Он чӣ ки мутааллиқ ба истехсолкунандаи он яъне фонограмма аст, ҳуқуқҳо ба фонограмма метавонанд чӣ ба шахрвандони ҚТ ва чӣ ба ашхоси хориҷӣ, ҳамчунин шахсони бетабаа тааллуқ дошта бошанд.

Чун фонограмма дар навбати худ дорои хусусиятҳои фарқкунанда аст, таснифоти онҳо аз ҷониби муаллиф дар

ҳамин зербоб нишон дода шудааст. Ҳамин тариқ, аз рӯи таркибу мундариҷа фонограммаҳоро ба ду гурӯҳ чудо намудан имконпазир мебошад:

1) фонограммаҳои аз сабти асари муаллифӣ таркибёфта ва ҳамчунин асарҳои шифоҳии муаллифии мустақамгардида;

2) фонограммаҳои ҳар гуна овозҳоро дарҷкунанда, ки пайдоишашон бо истифодабарии натиҷаҳои ғаёлияти эҷодии инсон алоқаманд нест.

Чунин таснифот барои муайян намудани шароитҳои ба вуҷуд омадани объекти ҳифз ва ҳаҷми салоҳияти ҳуқуқӣ аз рӯи истифодабарии он, моҳияти калон дорад. Мақсад дар он аст, ки объектҳои ба гурӯҳи яқум мансуббуда дар натиҷаи истифодаи объектҳои мавҷудбудаи ҳифзшаванда аллакай ба вуҷуд меоянд. Таснифоти умуман эътирофшудаи бо чунин роҳ офаридашавии объект ҳосилшавии он мебошад.

Ҳамин тавр, муаллиф ба хулосае меояд, ки тарзҳои сабти садоҳо метавонанд гуногун бошанд, ин ҳамчунин ба ҳуқуқи тайёркунандаи фонограмма ҳам таъсир намерасонад. Натанҳо сабти ҳуди садоҳо фонограмма ҳисобида мешавад, балки инъикоси онҳо, ки барои барқарор кардани қатори овозӣ бо кумаки техникӣ имкондиҳанда низ фонограмма эътироф мегардад.

Зербоби чоруми боби дуюм – «Пахши эфирӣ ва кабелӣ ҳамчун объекти ҳуқуқҳои вобаста» ном гирифтааст. Дар ин зербоб диссертант қайд менамояд, ки ба объектҳои ҳуқуқҳои вобаста ба он дар баробари намоишҳо, иҷро, фонограммаҳо, инчунин барномаҳои ташкилотҳои пахши эфирӣ ё кабелӣ дохил мешаванд.

Диссертант роҷеъ ба ташкилотҳои пахши эфирӣ ва кабелӣ изҳори назар намуда, махсусан диққати худро ба вазъи ҳуқуқии намоиш равона месозад. Дар робита ба ин, намоиш ҳамчун объекти мустақил ҳисоб намешавад – қайд менамояд диссертант. Намоиш як амале мебошад, ки

тавассути он объектҳои ҳукуқи муаллиф ё вобаста ба омма дастрас мешаванд. Масалан, намоиши асарҳои аудиовизуалӣ, намоиши барномаи телевизион. Барои ҳамин дар м. 31 Қонуни ҚТ «Дар бораи ҳукуқи муаллиф ва ҳуқуқҳои вобаста ба он» калимаи «намоиш» ҷой доштани бахшнок мебошад.

Муҳимияти ҳуқуқҳои вобаста ба паҳши эфирӣ ва кабелӣ дар он ифода меёбад, ки тавассути ҳукуқи паҳши кабелӣ, асар ба воситаи сим, нахи оптикӣ ё тавассути дастгоҳҳои дигари ба он монанд, ба омма дастрас мегардад. Ҳукуқи паҳши кабелӣ моҳиятан ва мазмунан ба ҳукуқи паҳши эфирӣ наздик буда, бо баъзе хусусиятҳои танҳо ба ин ҳуқуқ хос фарқ менамояд. Пеш аз ҳама, дар ҳукуқи паҳши кабелӣ усули техникий дастраси омма намудани асар фарқ мекунад, яъне асар бо ёрии сигналҳо, тавассути сим, дастгоҳҳои қабул ва паҳши маълумот ва дастгоҳҳои дигари ба ин монанд таҳвил меёбанд.

Чунин ба назар мерасад, ки миёни олимони вобаста ба паҳши эфирӣ ва паҳши кабелӣ фикру андешаҳои гуногун ҷой доранд ва тафовуту айнияти онҳо махсусан баррасӣ гардидааст. Ин масъала аз назари муаллиф истисно нагардида, пас аз таҳлил ба хулоса меояд, ки лиҳози табиати ҳуқуқӣ ва таъиноти функционалӣ, ҳуқуқи паҳши кабелӣ ва ҳуқуқи паҳши эфирӣ аз бисёр ҷиҳатҳо қобили муқоиса мебошанд, зеро ҳар ду институт ба расонидани асар ба омма ва таъмини дарки васеи он нигаронида шудаанд. Бо вучуди ин, байни онҳо як қатор тафовутҳои асосие вучуд дорад, ки аз хусусиятҳои ҳаллу фасли техникӣ ва механизмҳои ташкилии ҳангоми интиқоли мундариҷа истифодашаванда, вобаста мебошанд.

Фарқияти муҳимтарин дар ҳуди тарзи расонидани асар ба истифодабарандагон мебошад: агар дар доираи паҳши эфирӣ, сигнал тавассути мавҷҳои радио паҳн шуда, барои қабул озодона дастрас бошад, пас ҳангоми паҳши кабелӣ асар тавассути хатҳои алоқаи симӣ, шабакаҳои нахӣ

оптикӣ ё дигар дастгоҳҳои техникие интиқол дода мешавад, ки паҳнкунии самтдори сигналро таъмин менамоянд.

Ҳамзамон, дар идомаи зербоб муаллиф ба масъалаи намоиш ҳамчун унсури паҳши кабелӣ ва эфирӣ таваҷҷуҳ зоҳир менамояд. Намоиш ҳамчун объекти мустақил ҳисоб намешавад. Намоиш як амале мебошад, ки тавассути он объектҳои ҳуқуқи муаллиф ё вобаста ба омма дастрас мешаванд. Моҳиятан, он шакли пешниҳоди оммавии асарро ифода менамояд, ки дар шакли бозофарии воқеии он дар назди шунавандагон анҷом дода мешавад. Масалан, намоиш метавонад дар намоиши асарҳои аудиовизуалӣ ё дар паҳши барномаи телевизионӣ зоҳир шавад, ки имкони даркнамоии объектро барои доираи номуайяни шахсон фароҳам меорад. Ҳамин тавр, иҷроиш ҳамчун усули махсуси пешниҳоди асар ба омма хизмат намуда, истифодаи воқеии онро дар ҳавзаи фарҳангӣ ва иттилоотӣ таъмин менамояд.

Боби сеюми диссертатсия – «Амалигардонӣ ва Ҳимояи ҳуқуқҳои вобаста мутобикӣ қонунгузори Чумхурии Тоҷикистон» номгузорӣ гардида, аз ду зербоб иборат аст ва дар он механизмҳои амалигардонии ҳуқуқҳои вобаста, аз ҷумла паҳши эфирӣ ва кабелӣ, шаклҳои истифода ва нуқсонҳои амалияи миллӣ, махсусан набудани ташкилоти дастаҷамъии ҳимояи ҳуқуқҳо ва тарзҳои ҳуқуқмадании ҳимояи ҳуқуқҳои вобаста бо дар назардошти ақидаҳои илмӣ ва таҳлили қонунгузорӣ мавриди таҳқиқ қарор гирифтааст.

Ба андешаи муаллиф, тақмили минбаъдаи қонунгузорӣ оид ба ҳуқуқҳои вобаста бояд маҷмуи тадбирҳои пешбинӣ намояд, ки ба баланд бардоштани шаффофияти фаъолияти миёнаравони иттилоотӣ, эҷоди расмиёти самарабахши воқуниш ба қонуншиканӣ ва таъмини тақсимои одилонаи масъулият миёни иштирокчиёни экосистемаи рақамӣ равона шудаанд.

Ҷиҳати ҳифзи ҳуқуқҳои вобаста тарзу усулҳои хос ба объектҳои нави пайдомешуда зарур аст. Масалан, дар

замони ҳозира аксари объектҳои ҳуқуқҳои вобаста дар интернет ҷойгир шудаанд. Аз ҳамин ҷиҳат дар ҳолати вайрон шудани ҳуқуқи соҳибони ҳуқуқҳои вобаста, тарзҳои нави ғишқи ҳуқуқро (баستاني саҳифаи сомонӣ, ки дар он ҳуқуқвайронкунӣ мавҷуд аст (блокировка), хориҷ кардани маводи ғайриқонунӣ аз сомонӣ коркард ва истифода бурдан зарур аст.

Зербоби якуми боби сеюм – «Амалигардонии ҳуқуқҳои вобаста» ном гирифтааст. Ба андешаи диссертант дар назария ва амалияи механизми танзими ҳуқуқи ҳуқуқҳои муаллиф ва ҳуқуқҳои вобаста ба он, дар марҳилаи муосир фазои ҳуқуқӣ муҳим арзёбӣ шуда истодааст. Аз ҳамин хотир қобили зикр аст, ки заминаҳои ҳуқуқи амалишавии ҳуқуқҳои муаллиф ва ҳуқуқҳои вобаста ба он то ҷӣ андоза мукамал бошад, ҳамон дараҷа нишондодҳои назаррасро дар ҷодаи мазкур интизор шуданамон имконпазир мегардад.

Муаллиф оид ба амалигардонии ҳуқуқҳои вобаста ҷунин изҳори назар менамояд, ки интиҳоб намудани тарзи амалигардонии ҳуқуқ на танҳо аз салоҳдиди субъект вобастагӣ дорад, балки аз мазмуни мушаххаси ҳуқуқи субъективӣ ҳам вобаста аст. Ҳуқуқи субъективӣ бо таъиноташ муайян мешавад, яъне бо он мақсадҳое, ки барои ноилшавӣ ба онҳо вай ба шахси салоҳиятдор пешниҳод карда мешавад. Ҷунончи ҳуқуқи субъективии муаллифӣ барои таъмини эътирофи ҷамъиятии он ҳамчун воситае, ки шахс созандаи асари эҷодии мустақили нав мебошад, талаб карда шудааст.

Ҳамзамон, муаллиф қайд менамояд, ки ҳуқуқҳои субъективӣ нисбати соҳибҳуқуқони ҳуқуқҳои вобаста дар асос ва дар алоқамандӣ бо ҳуқуқи муаллифӣ пайдо мешаванд. Хусусияти ҳуқуқҳои вобаста дар он аст, ки амалигардонии онҳо метавонад ҳам дар шакли амалҳои яқдафъаина ва ҳам дар шакли амалҳои идомаёбанда ё такроршаванда сурат гирад. Аз ин рӯ, ҳуқуқҳои вобаста на

ҳамчун падидаи ҷудогона, балки ҳамчун низоми динамикии имкониятҳо, ки дар раванди татбиқи амалии натиҷаҳои эҷодӣ таҷассум меёбанд, баррасӣ мешаванд. Мундариҷаи ҳуқуқҳои вобаста ба танҳо бо ҳудудҳои истифодаи асар, ки қонун муқаррар кардааст, муайян мегардад, балки бо хусусияти муносибатҳои воқеӣ байни муаллиф, иҷроқунанда, истеҳсолқунандаи фонограмма, ташкилоти паҳши эфирӣ ё кабелӣ ва шунавандагон низ муайян карда мешавад.

Дар ҳамин зербоб муаллиф диққати худро ба амалигардонии дастаҷамъии ҳуқуқҳои вобаста равона менамояд. Муаллиф таъкид мекунад, ки рушди босуръати технологияҳои нусхабардорӣ ва паҳнсозии асарҳо назорати инфиродии муаллифиро аз болои истифодаи асарҳои онҳо хеле душвор кардааст. Дар ин шароит институти идоракунии дастаҷамъӣ ҳамчун роҳи ҳал баромада, ба муаллифон имкон медиҳад, ки истифодаи асарҳоро ба таври муассир назорат кунанд, шартномаҳо бо истифодабарандагонро бо роҳати бештар ба роҳ монанд ва ҳаққи қалами худро саривақт ба даст оранд.

Илова бар ин, идоракунии дастаҷамъӣ ба танҳо ғимояи ҳуқуқҳои муаллифиро таъмин мекунад, балки гардиши моликияти зеҳнӣ дар бозорро низ тақмил медиҳад: хароҷоти транзаксионӣ коҳиш ёфта, дар тақсими даромадҳо шаффофият баланд мешавад.

Зикр мекунад, ки дар таҷрибаи амалии Ҷумҳурии Тоҷикистон то кунун ташкилот ва ё ҷамъияти алоҳида ба мустақил ҷиҳати ғимояи ҳуқуқи манфиатҳои молумулкии муаллифон дар шакли дастаҷамъӣ амал намекунад, ки ин яке аз мушкилоти асосӣ дар самти ғимояи ҳуқуқҳои вобаста ба ҳисоб меравад.

Дар ҚТ тамоми муқаррароти зикргардида роҷеъ ба ҳифзи ҳуқуқи ташкилоти паҳши эфирӣ ё кабелӣ нисбат ба барномаҳояшон дар ҳолате мавриди истифода қарор мегиранд, ки агар:

а) ташкилоти пахши эфирӣ ё кабелӣ дар қаламрави ҚТ маҳалли ҷойгиршавии расмӣ дошта, барномаҳои худро тавассути дастгоҳҳои садорасоние амалӣ месозанд, ки дар қаламрави ҚТ ҷойгиранд;

б) мутобиқи санадҳои байналмилалие, ки ҚТ эътироф кардааст, ҳифз шавад.

Аз ин рӯ, бо мақсади ҳифзи объектҳои ташкилоти пахши эфирӣ ё кабелӣ ҳамчун ҳуқуқи вобаста ба ҳуқуқи муаллифӣ, ба мақсад мувофиқ шуморида мешавад, ки дар Қонуни ҚТ «Дар бораи ҳуқуқи муаллиф ва ҳуқуқҳои вобаста ба он», мафҳуми пахши интернетӣ кушода дода шавад. Ҳамзамон пахши барномаҳои телевизион ва радио тавассути дигар намуди технологияҳо пайдо шуда истодааст, ки онро бояд таҳти назар гирифт. Аз ҷумла телевизионҳо IP аллакай ғаёл шуда истодаанд.

Зербоби дуҷуми боби сеюм – «Тарзҳои ҳуқуқӣ-маданий ҳимояи ҳуқуқҳои вобаста» ном гирифта, диссертант қайд месозад, ки ҳуқуқи маданӣ на танҳо эътирофкунии ҳуқуқҳои субъектҳои ҳуқуқҳои вобастаро пешбинӣ менамояд, балки таъминоти ҳифзи бозътимоди ҳуқуқи онҳоро низ фарогир аст. Инчунин, ҷиҳати ҳифзи ҳуқуқҳои вобаста тарзу усулҳои хос ба объектҳои нави пайдомешударо диссертант зарур арзёбӣ менамояд. Масалан, дар замони ҳозира аксари объектҳои ҳуқуқҳои вобаста дар интернет ҷойгир шудаанд. Аз ҳамин ҷиҳат дар ҳолати вайрон шудани ҳуқуқи соҳибони ҳуқуқҳои вобаста, тарзҳои нави ҳифзи ҳуқуқро (бастанӣ саҳифаи сомонае, ки дар он ҳуқуқвайронкунӣ мавҷуд аст (блокировка), хориҷ кардани маводи ғайриқонунӣ аз сомона коркард ва истифода бурдан зарур аст.

Муаллиф бар он ақидааст, ки тарзҳои ҳимояи ҳуқуқҳои вобаста се гурӯҳро дар бар мегиранд: маданӣ-ҳуқуқӣ, маъмурӣ-ҳуқуқӣ ва ҷиноятӣ-ҳуқуқӣ. Ҳимояи маданӣ-ҳуқуқӣ ба барқарорсозӣ ва ҷуброни ҳуқуқҳои поймолшуда, инчунин татбиқи чораҳои ҷавобгарӣ байни соҳиби ҳуқуқ ва

вайронкунанда равона шудааст. Тарзи маъмурӣ-ҳуқуқӣ аз даҳолати мақомотҳои давлатӣ иборат буда, метавонад ҷарима, мусодираи нусхаҳои ғайриқонунии асар ва боздошти ғаёлияти ҳуқуқвайронкунандаро дар бар гирад. Ҳимояи ҷиноятӣ-ҳуқуқӣ дар ҳолатҳои аз ҳама вазнин татбиқ шуда, ҷазоҳои ҷиноятӣ, аз ҷумла маҳрум сохтани озодӣ ё ҷаримаро дар назар дорад.

Барои ҳифзи ҳуқуқҳои вобаста дар замони муосир масъалаи тавассути технологияҳои замонавӣ ҳимояи қардани онҳо муҳим мебошад. Воқеан аксари ҳуқуқвайронкуниҳо дар ин ҷода дар интернет сурат мегирад. Аз ҳамин хотир ҷораҳои ҳифзи технологӣ ниҳоят муҳим мебошад, хусусан бастанӣ сайтҳо ва маводҳо, полондани онҳо дар интернет ҳамчун усулҳои ғайримаъмулӣ ҳифзи ҳуқуқҳои маданӣ дар назар бояд гирифта шавад.

Ҳангоме, ки баъзе мавод дар интернет ба манфиатҳои ин ё он шахс дахл менамояд, бо мақсади пешгирӣ ва «безарар гардондани онҳо» ва паёмдҳои манфии онҳо ҷунин ҷораҳо, аз қабилӣ хориҷ, бастан ва полонидан, татбиқ қарда мешаванд. Хориҷ, бастан ва полонидан дар интернет ҷораҳои дорӣ хусусияти техникӣ буда, на танҳо ба ҳуқуқҳои оммавии инсон (ҳуқуқ ба озодии суҳан, озодии баён, дастрасӣ ба иттилоот), балки ҳамҷунин ба ҳуқуқҳои хусусии субъект (ҳуқуқ ба ҳифзи моликияти зеҳнӣ, ҳуқуқ ба ҳифзи ҳуқуқҳои шахсии ғайримолумулкӣ ва ғайра) таъсир мерасонанд. Ин ҳолат дар тамоми ҷомеаи байналмилалӣ дар ҳоли рушд мебошад.

Муаллиф бар он ақида аст, ки барои самаранок ҳифз қардани ҳуқуқҳои вобаста зарур аст, ки сатҳи фарҳанги ҳуқуқӣ ва огоҳии шахрвандон ва ташкилотҳо оид ба ҷавобгарӣ барои истифодаи ғайриқонунии объектҳои ҳуқуқҳои вобаста баланд бардошта шавад. Ин шартҳо барои ташаққули низомӣ устувори ҳифзи ҳуқуқҳои вобаста дар шароити рушди технологӣ ва рақамикунории муносибатҳои ҷамъиятӣ муҳиманд.

Ҳамчунин, муаллиф қайд мекунад, ки яке аз мушкилоти асосии ҳифзи ҳуқуқи муаллиф ва ҳуқуқҳои вобаста ин нодониستاني ҳуқуқҳои худ аз ҷониби муаллифон ва дигар дорандагони ҳуқуқ мебошад. Бисёре аз онҳо наметонанд, ки чӣ тавр ва ба кучо бояд барои ҳимояи ҳуқуқҳои вайроншуда бо ариза муроҷиат кунанд, ки ин ба камсамарии амалигардонии ҳимояи ҳуқуқҳо ва зиёд шудани ҳуқуқвайронкунӣ мусоидат мекунад.

ХУЛОСА

Дар натиҷаи таҳлили мавзуи таҳқиқот хулосаҳои зерин баровардан мумкин аст:

1. ҚТ аз замони эълони Истиқлолияти давлатӣ тадриҷан ба марҳилаи нави инкишоф ва бунёди давлати демократии ҳуқуқбунёд ва ягонаи иҷтимоӣ қадамҳои устувор гузошта, дар заминаи мазкур ҷиҳати шинохти ҳуқуқу озодиҳои инсон ва муқаддасоти давлатдорӣ аз диди тоза назар карда, дар қонунгузорӣ арзишҳо ва ҷаннаҳои беҳтаринро муайян намудааст, ки метавонанд манфиатҳои имрӯзу фардои миллату давлатамонро дилпуруна ҳифз намоянд. Аз ҷумла, вобаста ба таъмини натиҷаи офаридаи зеҳну тафаккур ва меҳнати ақлонии одамон бори нахуст истилоҳи «ҳуқуқи муаллиф ва ҳуқуқҳои вобаста ба он» ба қонунгузориҳои навини миллии ворид гардид, ки ин нишонаи ҳифз ва ҳимояи ҳуқуқи манфиатҳои шахс ба ҳисоб меравад. [2–М].

2. Ҳуқуқҳои вобаста ба пайдоши ҳудашон, пеш аз ҳама, аз заминаҳои иқтисодӣ ва технологӣ вобастаанд. Дар маҷмӯъ, бавучудой ва таҳавули босуръати шакли усулҳои нави техникаӣ, ихтирои радио, сабти мусиқӣ дар пленкаҳои махсус ва кинематография, ки ба анҷом додани амалиёти аксбардорӣ ва садодиҳӣ имконият медиҳанд, инчунин раванди иҷро ва истеҳсоли фонограммаҳо, интиқоли барномаҳои ташкилотҳои паҳшкунанда ва инчунин эҷоди шабакаи ҷаҳонии компютери интернет мушкilotи риояи манфиатҳои молу мулкӣ сарояндагон, истеҳсолкунандагони фонограмма ва ташкилотҳои паҳшрошадидан ба миён гузоштааст. [15–М].

Агар мо ҳуқуқҳои вобастаро ба маънои объективӣ ҳисобем, пас он бояд аллакай дар марҳилаи кунунӣ ҳамчун як падидаи мустақили ҳуқуқӣ-маданӣ эътироф карда шавад, ки «маҷмуи меъёрҳои ҳуқуқии маданӣ дар назар дорад, ки муносибат оид ба истифодаи фонограмма ва барномаҳои

пахшро ҳамчун дуҷуминдараҷа ва инчунин иҷро ро як объект мустақил танзим мекунад». [9–М].

3. Ҳуқуқҳои вобаста, ки як падидаи объективӣ мебошанд, вижагии ҳосе доранд. Омили асосӣ ва муайянкунандаи рушди ҳуқуқҳои вобаста ва тақмили танзими ҳуқуқи онҳо рушд ва мустақилкунии объектҳои вобаста мебошад. Ба фарқ аз объектҳои ҳуқуқи муаллиф, объектҳои ҳуқуқҳои истисноии вобаста самарайи ғайрияти эҷодии шахс нест, балки натиҷаҳои ғайрияти доройи хусусияти истеҳсолӣ-техникӣ мебошанд, ки талошҳои моддӣ, техникӣ, молиявӣ, ташкилӣ ва касбии эҷодкоронро дар бар мегиранд. [11–М].

4. Категорияи якуми ҳуқуқҳои вобаста - иҷроҳо, бешубҳа, ба натиҷаҳои ғайрияти зеҳнӣ наздик мебошанд ва аз рӯйи табиати худ аз дигар объектҳои ҳуқуқҳои вобаста каме фарқ мекунанд. [16–М].

Ҷуноғунӣ ва речаи мухталифи объектҳои ҳуқуқҳои вобаста зарурати таснифи онҳоро ба миён меорад. Тибқи ин маҳак, объектҳои ҳуқуқҳои вобастаро метавон тасниф намуд ва ба 2 ҷурӯҳ: 1) мустақил; 2) вобастабуда. Дар айни замон, объектҳои ҷурӯҳи якуми ҳуқуқҳои вобаста (мустақил) дигар объектҳои ҳифзшавандаро дар бар намегиранд ва муносибанд оғози «пайдоиши ҳифзи ҳуқуқи ҷунин объектҳо»-ро танҳо бо лаҳза (далелҳо)-и офариниши онҳо алоқаманд кардан мумкин аст.

Объектҳои ҷурӯҳи дуҷуми ҳуқуқҳои вобаста (ҳосилшуда) дар асоси асарҳо ва намоишномаҳои ҳифзшудаи ҳуқуқи муаллиф ба вучуд меоянд ва баройи пайдоиши ҳифзи ҳуқуқи онҳо ду далели зарурии ҳуқуқӣ пешниҳод карда мешавад: эҷоди объект ва иҷозати шахсоне, ки дар ин ҳолат асарҳояшон истифода мешаванд.

Объектҳои мустақил ва ҳосилшудаи ҳуқуқҳои вобаста низ доройи доираи мухталифи ҳуқуқҳои истисноӣ мебошанд. Ҷурӯҳи якум (объектҳои мустақили ҳуқуқҳои вобаста)

нисбат ба эҷодкорони гурӯҳи дуюм (объектҳои ҳосилшудаи ҳуқуқҳои вобаста) хеле васеътар мебошанд. [8–М].

5. Дар заминаи анҷом додани таҳқиқоти мазкур аён мегардад, ки ташкилоти ғайритиҷоратӣ дар самти идоракунии дастаҷамъонаи ҳуқуқҳои молумулкии эҷодкорон дар маҷмӯъ ягона шакли имконпазири ташкилию ҳуқуқии ташкилотест, ки ҳуқуқҳои истисноии ҳуқуқҳои вобастаро ба таври мукамал ва дастаҷамъона идора мекунад. [10–М].

6. Таҳлили назария ва таҷрибаи амалӣ исбот мекунад, ки татбиқ ва ҳимояи ҳуқуқҳои вобаста ба он на танҳо қисми ҷудонашавандаи низоми ҳуқуқӣ аст, балки арзиши муҳим барои соҳиби ҳуқуқҳои вобаста мебошад. Ин ҳолат аз ҷониби соҳиби ҳуқуқҳои вобаста ба се шартӣ ҳатмӣ ба миён меояд ва амалӣ мешавад:

1) муайян намудани вақт ва шартҳои вайронкунӣ ё баҳси ҳуқуқҳои молики ҳуқуқҳои вобаста;

2) ҷамъоварӣ ва мукамал намудани далелҳо;

3) ҷиҳати татбиқи онҳо пеш аз ҳама ҳаракати ғайри қонунии соҳиби ҳуқуқҳои вобаста ва ё намоёндаи ӯ талаб карда мешавад. [12–М].

Дар ин асно фаҳмиши якхелаи моҳияти ҳуқуқҳои вобаста зарур аст. Аз ҳамин ҷиҳат ворид намудани таърифи зерини ҳуқуқҳои вобаста ба Қонуни ҚТ «Дар бораи ҳуқуқи муаллиф ва ҳуқуқҳои вобаста ба он» зарур аст: «Маҷмӯи меъёрҳои ҳуқуқие, ки барои танзими муносибатҳои ҳуқуқии марбут ба истеҳсол, истифода ва ҳимояи иҷро, фонограмма, паҳши телевизион ва радио новобаста аз шаклу навъи технология равона шудааст». Ба назари мо, чунин таъриф на танҳо таърифи объективии ҳуқуқҳои вобастаро таъмин мекунад, балки шакли мавҷудияти манфиатҳо ва имкониятҳои ба соҳибони ҳуқуқҳои вобаста тааллуқдоштаро дақиқтар муайян мекунад. [13–М].

7. Зарар аз вайронкунии ҳуқуқҳои вобаста тавассути талафот баҳо дода мешавад. Онҳо метавонанд зарари воқеӣ

ва аз даст додани фоида бошанд. Фоидаҳои аз даст додашуда бояд дар асоси инҳо муайян карда шаванд:

– подоше, ки барои истифодаи шартномавии объектҳои ҳуқуқҳои вобаста ба он, бо назардошти қоида, шартҳои подошпулӣ, ки одатан аз ҷониби ин субъект шартномаҳо бааста мешаванд ё барои як намуди муайяни истифодаи объектҳои ҳуқуқи вобаста бояд ба даст оварда мешуд;

– ҳаҷми фоида, аз рӯйи фурӯши нусхаҳои қалбакӣ ба даст оварда шуда;

– маблағи муомилае, ки бо амали вайронкунанда ба амал наомадааст ё иҷрои он бо ҳамин сабабҳо ғайриимкон шудааст. Тамоми фоидаҳои ғайриқонунӣ, ки дар натиҷаи вайрон кардани ҳуқуқҳои вобаста ба даст оварда шудаанд, набояд фоидаи аздастрафта ҳисобида шаванд ва онҳо наметавонанд мушобех карда шаванд. [13–М].

ТАВСИЯҲО ОИД БА ИСТИФОДАИ АМАЛИИ НАТИҶАҲОИ ТАҲҚИҚОТ

Дар натиҷаи таҳқиқоти диссертатсионӣ тақлифҳо ва тавсияҳои илмӣ-назариявӣ ва амалии зерин пешниҳод мешаванд:

Пешниҳодҳо барои тақмили қонунгузорӣ:

1. Айни ҳол дар ҚТ речаи ҳуқуқии се гурӯҳи ҳуқуқҳои вобаста (ҳуқуқҳои иҷрогарон, сабтгарони фонограмма, ташкилотҳои пахши эфирӣ ва кабелӣ) муқаррар шудааст. Таҷрибаи давлатҳои пешрафта нишон медиҳад, ки ҳуқуқи ноширони асарҳои илм, адабиёт ва санъат ва ҳуқуқи таҳиягарони манбаи маълумот ҳамчун ҳуқуқҳои вобаста дар алоҳидагӣ эътироф ва ҳифз карда мешавад. Чунин объектҳо дар Тоҷикистон ҳам хеле зиёд истифода мешавад, аз ҳамин хотир дар КМ ҚТ ва Қонуни ҚТ «Дар бораи ҳуқуқи муаллиф ва ҳуқуқҳои вобаста ба он» ин ҳуқуқҳоро ворид намудан зарур аст.

2. Чуноне ки таҳқиқот нишон дод, дар м. 31 Қонуни ҚТ «Дар бораи ҳуқуқи муаллиф ва ҳуқуқҳои вобаста ба он» 4 номгӯи объектҳои ҳуқуқҳои вобаста ба ҳуқуқӣ муаллифӣ пешбинӣ гардидааст: 1) намоишҳо; 2) иҷроҳо; 3) фонограммаҳо; 4) барномаҳои ташкилоти паҳши эфирӣ ва кабелӣ. Речаи ҳуқуқии иҷро, фонограмма ва барномаҳои телевизион ва радио дар ҳамин қонун мушаххас шудаанд. Намоиш ҳамчун объекти мустақили ҳуқуқҳои вобаста пешбинӣ гардидааст, аммо доир ба речаи ҳуқуқии он минбаъд дар матни қонун меъёрҳои зарурӣ муқаррар нагардидааст. Аз ҳамин лиҳоз, зарур мешуморем, ки калимаи «намоиш» аз матни м. 31 Қонуни ҚТ «Дар бораи ҳуқуқи муаллиф ва ҳуқуқҳои вобаста ба он» хориҷ карда шавад. [17–М].

РЎЙХАТИ АДАБИЁТҲО:

[1]. Конституцияи Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 6 ноябри соли 1994 дар раёйпурсии умумихалқӣ қабул карда шуд. 26 сентябри соли 1999, 22 июни соли 2003 ва 22 майи соли 2016 бо роҳи раёйпурсии умумихалқӣ ба он тағйиру иловаҳо ворид карда шудаанд. – Душанбе: Ирфон, 2016. – 64 с.

[2]. Қонуни ҚТ «Дар бораи ҳукуки муаллиф ва ҳуқуқҳои вобаста ба он» аз 13 ноябри соли 1998, №726 // Маҳзани мутамаркази иттилоотӣ-ҳуқуқии ҚТ «Адлия». Шакли 7.0. [Захираи электронӣ]. Манбаи дастрасӣ: URL: <http://www.adlia.tj> (санаи мурочиат: 22.01.2022).

[3]. Стратегияи миллии рушди моликияти зеҳнии ҚТ баърои давраи то соли 2030, ки бо қарори Ҳукумати ҚТ аз 1 июни соли 2021, №210 тасдиқ гардидааст // Маҳзани мутамаркази иттилоотӣ-ҳуқуқии ҚТ «Адлия». Шакли 7.0. [Захираи электронӣ]. Манбаи дастрасӣ: URL: <http://www.adlia.tj> (санаи мурочиат: 15.07.2023).

[4]. Абдуллоев, А.А., Очилова, Ф.А., Қодиров, М.А. Ҳуқуки муаллифӣ: китоби дарсӣ [Матн] / А.А. Абдуллоев, Ф.А. Очилова, М.А. Қодиров. – Хучанд: Анис, 2016. – 330 с.

[5]. Аҳмеджанов, И.Г. Юридическая природа авторских договоров по законодательству Республики Таджикистан [Текст]: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Аҳмеджанов Ильёсджон Гаффорович. – Душанбе, 2014. – 26 с.

[6]. Брилев, В.В. Системность норм авторского права и смежных прав в гражданском законодательстве Российской Федерации [Текст]: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Брилев Владимир Васильевич. – Москва, 2010. – 228 с.

[7]. Волков, О.Ю. Правовой институт защиты объектов авторских и смежных прав, выраженных в цифровой форме, в Российской Федерации [Текст]: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Волков Олег Юрьевич. – М., 2010. – 215 с.

[8]. Ғаюров, Ш.К., Расулов, Б.Р., Каримзода, Ш.К., Гаффорзода, И.Ғ., Қосимов Ф.А. Ҳуқуқи моликияти зеҳнии Ҷумҳурии Тоҷикистон [Матн]: воситаи таълимӣ / Зери назари

профессор Ғаюрова Ш.К. / Ш.К. Ғаюров, Б.Р. Расулов, Ш.К. Каримзода, И.Ғ. Ғаффорзода, Ф.А. Қосимов. – Душанбе: ЭР-граф, 2018. – 324 с.

[9]. Ғаюров, Ш.К., Ҳафиззода, Ш.Х. Тафсири илмӣ-амалии ҷиноятҳо дар соҳаи моликияти зеҳнӣ [Матн] // Мухаррири масъул Ҳафиззода Ш.Х. – Душанбе, 2018. – 96 с.

[10]. Корецкий, В.И. Авторские правоотношения в СССР [Текст] / В.И. Корецкий. – Сталинабад, 1959. – 371 с.

[11]. Қодирзода, М.А., Исмоилова, М.И., Одиназода, Ш.Х., Раҳмонов, Ҳ.Р., Каримов, К.М., Сайдалиён, М.Н. Танзими ҳуқуқи моликияти зеҳнӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон [Матн]: монография: наشري аввал // Зери таҳрири Саидзода Иззатулло Ҳабибулло – директори Маркази миллии қонунгузории назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, номзоди илмҳои ҳуқуқшиносӣ, дотсент. – Душанбе: Абдурахмон-Р, 2022. – 188 с.

[12]. Қурбонализода Н.Ш. Масъалаҳои субъекти ҳуқуқи маданӣ будани шахсони воқеӣ: ҷиҳатҳои назариявӣ ва амалӣ дар қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон [Матн]: диссертатсия ба рои дарёфти дараҷаи илмӣ доктори илмҳои ҳуқуқшиносӣ. – Душанбе, 2023. – 340 с.

[13]. Меликов, У. Иттилоот дар интернет: танзими ҳуқуқӣ [Матн] / У. Меликов. – Душанбе: ЭР-граф, 2011. – 104 с.

[14]. Меликов, У.А. Правовое регулирование предпринимательской деятельности при создании и распространении средств массовой информации [Текст]: монография / У.А. Меликов. – Душанбе: ЭР-граф, 2011. – 191 с.

[15]. Расулов, Б.Р. Личные неимущественные права автора произведения [Текст]: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Расулов Бехзод Разокович. – Душанбе, 2010. – 28 с.

[16]. Раҳимов, М.З., Абдуҳолиқов, А.М., Ғаюров, Ш.К., Бобоев, Ҷ.Қ., Меликов, У.А., Сафаров, Ю.С., Сулаймонов, Ф.С. Тафсири Кодекси граҷдани Ҷумҳурии Тоҷикистон: қисми сеюм [Матн] / Зери таҳрири доктори илмҳои ҳуқуқшиносӣ, профессор Раҳимов М.З. – Душанбе: ЭР-граф, 2013. – 304 с.

[17]. Тулегенов, Т.Б. Гражданско-правовое регулирование смежных прав по законодательству Республики Казахстан [Текст]: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Тулегенов Темирлан Булатович. – Бишкек, 2011. – 168 с.

[18]. Федоскина, Н.И. Гражданско-правовые способы защиты авторских и смежных прав в Российской Федерации [Текст]: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Федоскина Наталия Игоревна. – Москва, 2009. – 189 с.

[19]. Фролова, О.С. Гражданско-правовое регулирование отношений в сфере смежных прав [Текст]: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Фролова Ольга Сергеевна. – Барнаул, 2007. – 211 с.

[20]. Ҳафиззода, Ш.Х., Юсуфзода, А.Ҳ., Ҳусейнзода, Ф.С. Асосҳои ҳуқуқӣ-ташкилии таъмини ҳифзи моликияти зеҳнӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон [Матн] / Ш.Х. Ҳафиззода, А.Ҳ. Юсуфзода, Ф.С. Ҳусейнзода. – Душанбе: ЭР-граф, 2018. – 80 с.

[21]. Якубова, Е.В. Охрана прав артиста-исполнителя в Российской Федерации [Текст]: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Якубова Евгения Валерьевна. – Москва, 2010. – 227 с.

[22]. Минков, А.М. Международная охрана интеллектуальной собственности [Текст] / А.М. Минков. – СПб.: Питер, 2001. – 719 с.

[23]. Минков, А.М. Актуальные международно-правовые аспекты деятельности ВОИС [Текст]: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Минков Андрей Маркович. – М., 2000. – 200 с.

[24]. Осипенко, С.Т. Смежные права: законодательство и международные договоры Российской Федерации [Текст]: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Осипенко Сергей Тихонович. – Москва, 2003. – 196 с.

[25]. Опарина, М.В. Авторское право в системе интеллектуальной собственности и ответственность за нарушение авторского права: дис. ... канд. юрид. наук [Текст]: 12.00.03. / Опарина Марина Владимировна. – М., 2002, – 153 с.

ИНТИШОРОТ АЗ РҶӢИ МАВЗУИ ДИССЕРТАТСИЯ

I. Монографияҳо

[1–М]. Исмоилова, М.И. Танзими ҳуқукии моликияти зеҳнӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон [Матн]: монография: нашри аввал / М.А. Қодирзода, М.И. Исмоилова, Ш.Х. Одиназода, Ҳ.Р. Раҳмонов, К.М. Каримов, М.Н. Сайдалиён // Зери таҳрири Саидзода Иззатулло Ҳабибулло – директори Маркази миллии қонунгузории назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, номзоди илмҳои ҳуқуқшиносӣ, дотсент. – Душанбе: Абдурахмон-Р, 2022. – 188 с.

II. Мақолаҳо, ки дар маҷаллаҳои илмӣ тақризшаванда ва тавсиянамудаи Комиссияи олии аттестатсионӣ назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба таърифи расидаанд:

[2–М]. Исмоилова, М.И. Понятие смежных прав по законодательство Республики Таджикистан [Текст] / М.И. Исмоилова // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. – 2014. – №3/9 (154). – С. 83-85. ISSN: 2074-1847.

[3–М]. Исмоилова, М.И. Таҳлили муқоисавӣ-ҳуқукии қонунгузории соҳаи ҳуқуқи муаллиф ва ҳуқуқҳои вобаста ба он дар Ҷумҳурии Тоҷикистон бо қонунгузории ИДМ [Матн] / М.И. Исмоилова // Қонунгузорӣ. – 2016. – №3 (23). – С. 82-86. ISSN 2410-2903.

[4–М]. Исмоилова, М.И. Баъзе масъалаҳои рушди қонунгузории сайёҳӣ [Матн] / М.И. Исмоилова // Қонунгузорӣ. – 2017. – №2 (26). – С. 57-61. ISSN 2410-2903.

[5–М]. Исмоилова, М.И. Таҳлили қонунгузории ҳимоя ва дастгирии давлатии соҳибкорӣ [Матн] / М.И. Исмоилова // Қонунгузорӣ. – 2017. – №4 (28). – С. 109-114. ISSN 2410-2903.

[6–М]. Исмоилова, М.И. Процесс формирования и совершенствования законодательных актов по защите смежных

прав в Республике Таджикистан [Текст] / М.И. Исмоилова // Қонунгузорӣ. – 2018. – №2 (30). – С. 30-38. ISSN 2410-2903.

[7–М]. Исмоилова, М.И. Проблемы международной и национально- правовой охраны смежных прав [Текст] / М.И. Исмоилова // Қонунгузорӣ. – 2020. – №4 (40). – С. 33-38. ISSN 2410-2903.

[8–М]. Исмоилова, М.И. Проблемы регулирования объектов смежных прав среди объектов интеллектуальной собственности [Текст] / М.И. Исмоилова // Қонунгузорӣ. – 2021. – №2 (42). – С. 31-37. ISSN 2410-2903.

[9–М]. Исмоилова, М.И. Понятие и общая характеристика смежных прав по законодательству Республики Таджикистан [Текст] / М.И. Исмоилова // Правовая жизнь. – 2020. – №4 (32). – С. 189-199. ISSN 2307–5198.

[10–М]. Исмоилова, М.И. Проблемы международной и национально-правовой охраны смежных прав [Текст] / М.И. Исмоилова // Юридическая наука: история и современность. – 2020. – №11. – С. 154-162. ISSN 2218-7170.

[11–М]. Исмоилова, М.И. Телерадиопередачи как объект смежных прав [Текст] / У.А. Меликов, М.И. Исмоилова // Қонунгузорӣ. – 2022 – №3 (47). – С. 24-28. ISSN 2410-2903

[12–М]. Исмоилова, М.И. Проблемы международной и национально-правовой охраны смежных прав [Текст] / М.И. Исмоилова // Қонунгузорӣ. – 2023. – №1 (49). – С. 47-53. ISSN 2410-2903.

[13–М]. Исмоилова, М.И. Тарзҳои граҳданӣ-ҳуқуқии ҳимояи ҳуқуқҳои вобаста [Матн] / У.А. Меликов, М.И. Исмоилова // Давлатшиносӣ ва ҳуқуқи инсон. – 2023. – №1 (29). – С. 145-153. ISSN 2414-9217.

III. Интишороти дигари илмӣ, таълимӣ ва тафсириҳои доктарони дарёфти дараҷаи илмӣ

[14–М]. Исмоилова, М.И. Мафҳуми ҳуқуқҳои вобаста ба қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон (бо забони русӣ) // Маводи

конференсияи IX илмӣ-амалии байналмилалӣ таҳти унвони «Потенсиали инноватсионии рушди илм дар замони муосир». – Уфа, 21 июни соли 2022. – С. 178-183. К 303-0.

[15–М]. Исмоилова, М.И. Асосҳои ҳукуки танзимкунии ҳуқуқҳои вобаста ба Ҷумҳурии Тоҷикистон (бо забони англисӣ) // Маводи конференсияи илмӣ-амалии байналмилалӣ таҳти унвони «Ҷанбаҳои глобалӣ ва минтақавии рушди устувор». – Копенгаген, 6-8 июли соли 2022. – С. 148-155. ISBN 978-87-615-0721-1.

[16–М]. Исмоилова, М.И. Иҷро ва ба саҳнагузорӣ ҳамчун объекти ҳуқуқҳои вобаста (бо забони англисӣ) // Маводи конференсияи XII илмӣ-амалии байналмилалӣ таҳти унвони «Таҳқиқоти илмӣ дар асри XXI». – Оттава, 16-18 июли соли 2022. – С. 183-190. ISBN 978-0-458-20903-3.

[17–М]. Исмоилова, М.И. Фонограмма ҳамчун объекти ҳуқуқҳои вобаста ба он // Маводи конференсияи байналмилалӣ илмӣ-амалӣ таҳти унвони «Масъалаҳои мубрами илми ҳуқуқ, ҷомеашиносӣ ва сиёсатшиносӣ». – Бостон, 2022. – С. 13-20. ISBN 978-1-64655-129-3.

[18–М]. Исмоилова, М.И. Тавсифи умумии намудҳои объектҳои ҳуқуқҳои вобаста ба қонунгузори Ҷумҳурии Тоҷикистон // Маводи конференсияи байналмилалӣ илмӣ-амалӣ таҳти унвони «Проблемаҳои рушди илми муосир». – Алмаато, 2022. – С. 75-78. ISI 2019-0.172.

[19–М]. Исмоилова, М.И. Баъзе масъалаҳо оид ба амалигардонии ҳуқуқҳои вобаста дар Ҷумҳурии Тоҷикистон // Маводи конференсияи илмӣ-назариявӣ ҷумҳуриявӣ бахшида ба 25-солагии Ваҳдати миллӣ таҳти унвони «Методологияи танзими муносибатҳои нави ҷамъиятӣ: назария ва амалия». – Душанбе, 2022. – С. 75-82. ISBN 978-99975-74-56-6.

[20–М]. Исмоилова, М.И. Танзими ҳукуки марказҳои тичоратикунонии натиҷаҳои фаъолияти илмӣ ва илмию техникӣ / М.И. Исмоилова, М.Т. Тоирзода // Маҷмуаи мақолаҳои конференсияи ҷумҳуриявӣ илмӣ-амалӣ дар мавзӯи «Масъалаҳои мубрами танзими ҳукуки тичоратикунонии

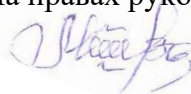
натичаҳои фаъолияти илмӣ, илмию техникӣ ва паркҳои технологӣ: ҳолат, мушкилот ва дурнамо» // Зери назари номзади илмҳои ҳуқуқшиносӣ, дотсент Саидзода И.Ҳ. – Душанбе: Меҳроҷ-граф, 2024. – С. 52-60.

[21–М]. Исмоилова, М.И. Тафсири Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ҳуқуқи дастрасӣ ба иттилоот» [Матн] / М.И. Исмоилова. – Душанбе: Меҳроҷ-граф, 2021. – 72 с.

[22–М]. Исмоилова, М.И. Истилоҳоти ҳуқуқии соҳаи иттилоот, матбуоти даврӣ ва дигар воситаҳои ахбори омма [Матн] / М.И. Исмоилова. – Душанбе: Меҳроҷ-граф, 2020. – 48 с.

**НАЦИОНАЛЬНАЯ АКАДЕМИЯ НАУК ТАДЖИКИСТАНА
ИНСТИТУТ ФИЛОСОФИИ, ПОЛИТОЛОГИИ И ПРАВА
ИМ. А.БАХОВАДДИНОВОЙ**

На правах рукописи

УДК: 347.1 (575.3)

ББК: 67.99 (2) (2 тадж)

И – 73

ИСМОИЛЗОДА МАДИНА ИСМОИЛ

**ГРАЖДАНСКО-ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ
СМЕЖНЫХ ПРАВ В РЕСПУБЛИКЕ ТАДЖИКИСТАН**

АВТОРЕФЕРАТ

диссертации на соискание ученой степени кандидата
юридических наук по специальности 5.5.3. Гражданское право;
предпринимательское право; семейное право; международное
частное право

ДУШАНБЕ - 2026

Диссертация выполнена в отдела частного права Института философии, политологии и права им. Баховаддинова Национальной академии наук Таджикистана

Научный руководитель: Меликов Умрилло Асадуллоевич – доктор юридических наук, доцент, и.о. профессор кафедры права факультета права и таможни Международного университета туризма и предпринимательства Таджикистана.

Официальные оппоненты: Бобозода Джамрод Курбон - доктор юридических наук, профессор, заведующий кафедрой экономического, финансового и антикоррупционного права Таджикского государственного университета финансов и экономики.

Мавлоназаров Одилбек Абдулназарович - кандидат юридических наук, доцент кафедры предпринимательского права и бизнеса юридического факультета Таджикского национального университета.

Ведущая организация: Межгосударственное образовательное учреждение высшего образования «Российско-Таджикский (Славянский) университет» (г. Душанбе).

Защита диссертации состоится «14» апреля 2026 года в 11:00 на заседании Диссертационного совета 6D.KOA-018 при Таджикском национальном университете (734025, г. Душанбе, улица Буни Хисорак, зал Ученого совета юридического факультета).

Адрес: Кодиров Н.А. master.nek@mail.ru, (тел.: 905-80-86-86)

С содержанием диссертаций можно ознакомиться на официальном сайте www.tnu.tj и в Центральной научной библиотеке Таджикского национального университета по адресу: 734025, г. Душанбе, проспект Рудаки, 17.

Автореферат разослан « _____ » _____ 2026 г.

Ученый секретарь диссертационного совета,
кандидат юридических наук, доцент

Кодиров Н.А.

ВВЕДЕНИЕ

Актуальность темы исследования. Обретение государственной независимости заложило реальную основу для нового этапа развития и подъёма различных сфер общественной жизни Республики Таджикистан (далее – РТ). В этом процессе государство уделяло особое внимание вопросам становления и развития интеллектуальной собственности.

На пути обретения национальной независимости государство и правительство страны уделяли особое внимание данной сфере, всесторонне поддерживали интеллектуальный потенциал, принимали меры по эффективному развитию интеллектуальной, инновационной и творческой деятельности, а также по их защите. Основой для таких мер стали положения статьи 40 Конституции Республики Таджикистан, которая гласит: «Интеллектуальная собственность охраняется законом» [1].

В современных условиях права, связанные с авторским правом, вызывают особый интерес не только в РТ, но и во всем мировом сообществе. Потому что это связано с интеллектуальными достижениями, особенно технологическими достижениями современности. Каждый может быть не только пользователем таких объектов, но и создателем объектов смежных прав.

Ведь у каждого владельца смартфона есть возможность записывать, снимать и создавать различные интеллектуальные материалы. Количество объектов смежных прав в социальных сетях, на сайтах и в других источниках растёт с каждым днём. При этом, с развитием использования Интернета, нарушения в этой сфере становятся всё более распространёнными. Неоспоримым является тот факт, что Интернет является глобальной сетью и не привязан к одной стране.

Объекты смежных прав чаще всего копируются и

распространяются нелегально в интернет-источниках. Большинство правовых норм, касающихся авторского права и смежных прав, были созданы, когда этих технологий еще не существовало. На данный момент сложно бороться с нарушениями, происходящими в интернет-пространстве, посредством упомянутых стандартов. То есть правовая природа этих нарушений требует от юристов разработки и предложения ее конкретных критериев.

Естественно, что вместе с развитием технологий, созданием и распространением объектов смежных прав возникают правовые вопросы и потребность в их регулировании. На данный момент теоретическая ситуация смежных прав разнообразна и многогранна, что приводит к обновлению и совершенствованию их правовых основ.

Именно об этом говорится в пункте 9 Национальной стратегии развития интеллектуальной собственности РФ на период до 2030 года, что «несмотря на определенные достижения, интеллектуальная собственность все еще не стала ключевым фактором в экономическом, социальном и культурном развитии страны. Поэтому в области авторского и смежных прав основным элементом инфраструктуры являются организации по коллективному управлению имущественными правами, осуществляющие свою деятельность в результате добровольного объединения непосредственно обладателями авторских и смежных прав, которые либо становятся членами данных организаций, либо передают им полномочия на основе письменного договора» [3].

Некоторые существующие смежные права дублируются в действующем законодательстве, а положения, посвященные им, являются неполными, что приводит к неопределенности в теории и проблемам в практике защиты таких прав.

Среди исследователей в области гражданского права и цивилистов нет единого мнения относительно понятия и сущности смежных прав. Даже словосочетание «смежные

права» в законодательстве переведено не полностью (с русского языка (смежные права) оно переводится как «связанные с ним права», что снижает понимание вопроса).

Вышеизложенные утверждения свидетельствуют о том, что необходимость исследования выбранной темы и соответствующие предложения по совершенствованию их регулирования в современных условиях являются велением времени.

Степень исследования научной темы. Теоретико-правовые основы смежных прав изучались и изучаются не только специалистами в области авторского права и смежных прав, но и учеными в области гражданского права, особенно специалистами других областей права.

Что касается вопроса смежных прав в РТ, то хотя полное фундаментальное исследование и не завершено, это не означает, что изучение данного вопроса осталось за бортом с точки зрения ученых нашей страны. Поэтому можно отметить научные результаты этих отечественных исследователей: В.И. Корецкий [10, 371 с.], М.З. Рахимзода [16, 304 с.], Ш.К. Гаюрзода [8, 324 с.; 9, 96 с.], У.А. Меликов [14, 191 с.; 13, 104 с.], Б.Р. Расулов [15, 28 с.], И.Г. Гаффорзода (И.Г. Ахмеджонов) [5, 26 с.], Н.Ш. Курбонализода [12, 340 с.], А.А. Абдуллоев [4, 294 с.], М.А. Кодирзода [11, 188 с.], Ш.Х. Хафиззода [20, 80 с.]. Отметим, что ими проведены отдельные исследования по смежным аспектам этого направления. Однако, как мы уже отмечали, комплексных исследований на уровне научной диссертации по этой теме до сих пор нет.

В последние годы смежные права особенно изучаются специалистами СНГ в рамках прав интеллектуальной собственности. В этой связи можно рассматривать образовательные и научные результаты таких исследователей, как М.К. Добровольская, К.А. Дубаренко, В.С. Добровольской и другие.

О важности данного исследования можно судить по результатам научно-исследовательских работ следующих исследователей: В.В. Брилева [6, 289 с.], О.Ю. Волкова [7, 215 с.], О.С. Фроловой [19, 211 с.], Н.И. Федоскиной [18, 189 с.], Т.Б. Тулегенов [17, 204 с.], Е.В. Якубовой [21, 227 с.], А.М. Минкова [22, 719 с.; 23, 200с.], С.Т. Осипенко [24, 196 с.] и М.В. Опарина [25, 153 с.]. Мы ясно можем наблюдать, что они сформировали одну из современных научных баз в этой области.

На международном уровне правовое регулирование смежных прав существует с середины XX века, и на территории бывшего Советского Союза этому направлению не уделялось особого внимания и значения. Смежные права были систематически закреплены только в Основях гражданского законодательства СССР и союзных республик от 31 мая 1991 года. В практике формально-правового регулирования отношений в сфере смежных прав в Республике Таджикистан принят Закон Республики Таджикистан «Об авторском праве и смежных правах» от 13 ноября 1998 года, №726 [3]. Именно с этого периода правовые механизмы регулирования отношений по смежным правам в РТ начали новый этап развития.

К вышеуказанным работам относится и диссертация соискателя ученой степени. Однако данная диссертация отвечает требованиям современности своим уникальным стилем исследования, реальным отражением социальной, экономической и духовной жизни Таджикистана, новыми вопросами правового регулирования прав, связанных с авторским правом и его практическим анализом.

Связь исследований с программами либо научной тематикой. Диссертация выполнена в рамках плано-исследовательской работы отдела частного права Института философии, политологии и права им. Баховаддинова НАНТ по теме «Развитие частноправовых основ законодательства Республики Таджикистан» на 2015-2019 годы и «Теория и

практика правового регулирования частных отношений в Республике Таджикистан» на 2021-2025 годы.

ОБЩАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА РАБОТЫ

Цель исследования. Целью диссертационного исследования является научный анализ прав, связанных с авторским правом, и разработка теоретических положений и выяснение сущности субъективных прав и их содержания, способов реализации и защиты своих прав правовыми способами.

Задачи исследования. С целью достижения заявленной цели были сформулированы следующие задачи:

- глубоко анализ факты о понятия смежных прав в РТ;
- определение правовой основы регулирования смежных прав в РТ;
- исследование содержания смежных прав с учетом существующих современных теорий и законодательства РТ и, как следствие, анализ существующих проблем и конфликтов;
- определение описательных признаков субъективных смежных прав на основе современного гражданского права путем установления содержания субъективных зависимых прав и выявления особенностей полномочий правообладателей;
- определение правового режима исполнения и композиции, фонограммы, трансляции и кабельного телевидения как объекта гражданских прав.

Объект исследования. Объектом диссертационного исследования являются правоотношения, возникающие в связи со смежными правами, а также вопросы их реализации и защиты гражданско-правовыми методами.

Предмет исследования. Предметом диссертационного исследования являются нормы правовых актов РТ, их сравнительно-правовой анализ с законодательством

отдельных стран СНГ и других стран, а также международные договоры о смежных правах, судебная практика, посредством которых в РТ исследуются правовая природа, правовое регулирование, реализация и защита смежных прав.

Этапы, место и период исследования. Исследование проводилось в 3 последовательных этапа.

На первом этапе (2014-2016 гг.) обучение в аспирантуре завершилось в отделе частного права Института философии, политологии и права НАНТ. За этот период были собраны и систематизированы использованные научные и информационные источники. В этот период название и план диссертации были утверждены Ученым советом Института философии, политологии и права НАНТ.

На втором этапе (2017-2021 гг.) был полностью подготовлен текст диссертации. За этот период материалы диссертации были внедрены в практику в отделе гражданского, предпринимательского и семейного законодательства Национального центра законодательства при Президенте РТ.

На третьем этапе (2022-2025 гг.) диссертация была передана на обсуждение в отделу частного права Института философии, политологии и права НАНТ. В ходе данного обсуждения был подготовлен и представлен в ведомство отчет об устранении выявленных недостатков. Данное обращение (отчет) было оценено положительно и отдел дал положительное заключение по диссертации для представления диссертации на защиту в соответствующем Совете ТНУ.

Теоретическая основа исследования. Теоретической основой диссертационного исследования являются фундаментальные теоретические положения науки гражданского права, общей теории права, которые представлены в научных трудах отечественных и зарубежных ученых, таких как И.Х. Бабаджонзода, Ш.К.

Гаюрзода, А.В. Золотухин, В.И. Корецкий, М.А. Махмудзода, У.А. Меликов, Ш.М. Менглиев, Дж.С. Муртазозода, Б.Р. Расулов, М.З. Рахимзода, Д.Ш. Сангинзод, Ш.Т. Тагайназаров, О.У. Усмонов, Д.А. Сидиков и другие.

В то же время работы фундаментальных теоретиков - зарубежных учёных, в том числе Б.С. Антимонova, В.А. Белова, Е.П. Гаврилова, С.П. Гришаева, В.А. Дозорцева, В.О. Калятина, Е.А. Флейшица, П.О. Халфиной, М.Д. Чуповой, Б. Шермана, Г.П. Шершеневича, А.М. Эрделевского и других были изучены, проанализированы и использованы при разработке диссертации.

Методологическая основа исследования. В диссертации используются общие и специальные научные методы. В частности в данном исследовании использовались общенаучные, диалектические, функциональные методы, системный анализ, научное прогнозирование и логические методы наблюдения, анализа и синтеза. Из специальных научных методов больше использовались формально-логический, историко-правовой и сравнительно-правовой методы.

Эмпирической основой исследования является судебная практика по спорам, связанным с реализацией и защитой смежных прав, материалы прокурорского контроля, анализ деятельности правоохранительных органов, статистические и программные данные.

Научная новизна диссертации. В контексте таджикской цивилистики данная диссертация является первым всесторонним монографическим исследованием, направленным на изучение смежных прав в Республике Таджикистан. Рассмотрены новые смежные права, которые в настоящее время признаны мировым сообществом, но не закреплены в законодательстве нашей страны, и внесены предложения по совершенствованию законодательства.

Положения, выносимые на защиту. На защиту выносятся следующие научные положения, представляющие новизну диссертационного исследования:

1. Смежные права включают имущественные и личные неимущественные права субъектов, возникающие как на основе объектов авторского права, так и независимо от них, и устанавливаются законодательством с целью охраны. В диссертации аргументируется, что в Республике Таджикистан понятия «интеллектуальная собственность» и «исключительные права» функционируют одновременно и дополняют друг друга. Предлагается использовать эти правовые понятия в литературе и законодательстве в зависимости от содержания и объема охватываемых ими прав.

2. Установлено, что большинство смежных прав связано с использованием технологий. То есть, когда появляются новые технологии, создаются новые объекты, то естественно, что для них должны быть установлены права их владельцев. С этой точки зрения необходимо закрепить в законодательстве группу новых смежных прав. В настоящее время в РТ установлены три группы смежных прав (права исполнителей, производителей фонограмм, организаций эфирного и кабельного вещания).

3. В диссертации обосновано, что права исполнителей не могут быть включены в права авторов и должны оставаться смежными правами. Потому что объекты прав исполнителей не всегда носят оригинальный и творческий характер. Напротив, объекты авторского права обладают творческими и оригинальными свойствами. Тогда объекты прав исполнителей возникают из объектов авторов. По этой причине такие объекты сложно признать объектами авторского права.

4. Предполагается, что для защиты смежных прав необходимо использовать методы, специфичные для новых объектов. Например, в настоящее время большая часть объектов смежных прав находится в сети Интернет. С этой

точки зрения в случае нарушения прав владельцев смежных прав необходимо разрабатывать и использовать новые способы защиты прав (блокировка страницы сайта, на которой имеется нарушение законодательства (блокировка), удаление незаконных материалов с сайта). Обосновано, что важную роль в защите прав, связанных с правами автора, играют информационные посредники. Потому что от их правового статуса зависит соответствующая защита объектов смежных прав и предоставление их к неопределенным лицам согласно правовым основаниям.

Предложения по совершенствованию законодательства:

1. В настоящее время в РТ установлен правовой режим трех групп смежных прав (права исполнителей, производителей фонограмм, организаций эфирного и кабельного вещания). Опыт зарубежных государств свидетельствует о том, что права издателей произведений науки, литературы и искусства, а также права разработчиков баз данных признаются самостоятельными объектами смежных прав и подлежат отдельной правовой защите. Подобные объекты широко используются в Таджикистане, поэтому необходимо включить эти права в Гражданский кодекс РТ и Закон РТ «Об авторском праве и смежных правах».

2. Как показало исследование, в статье 31 Закона РТ «Об авторском праве и смежных правах» предусмотрены 4 перечня объектов авторских прав: 1) постановки; 2) исполнения; 3) фонограммы; 4) программы телерадиовещания и кабельных организаций. Правовой режим исполнений, фонограмм и программ телевидения и радио определяется настоящим Законом. Термин «постановки» предусмотрен как самостоятельный объект смежных прав, однако необходимые нормы относительно его правового режима далее в тексте закона не установлены. С этой точки зрения считаем необходимым исключить слово

«постановки» из текста ст. 31 Закона РТ «Об авторском праве и смежных правах».

Теоретическая значимость исследования заключается в формировании нового взгляда на юридическую природу прав, смежных с авторскими, который может быть использован в общей теории права и теории авторского права. Полученные результаты, положения и выводы, выраженные в научных исследованиях, могут расширить преподавание авторских и смежных прав, привести к теоретическому усвоению значения их теоретико-правовых основ, повлиять на рекомендации науки гражданского права, оказывающие влияние на законодателя и судебную практику относительно построения правовой природы, системы, содержания и защиты исследуемых прав. Указанные результаты могут быть применены в дальнейших исследованиях смежных прав.

В данной диссертации представлены современные научные идеи, относящиеся к теме исследования, которые ранее не использовались другими исследователями при анализе проблем смежных прав.

Практическая значимость исследования выражается, прежде всего, в практической реализации работы, что прямо или косвенно выражается через влияние на научную теорию (преподавание) цивилистики в работе над новым законодательством РТ в сфере смежных прав, а также в правоприменительной деятельности судов.

Предложения, высказанные в работе, доведены до уровня конкретных рекомендаций и в дальнейшем могут быть использованы как при разработке или совершенствовании законодательных актов Республики Таджикистан, так и в практической работе органов судебной власти.

Эти материалы также могут быть использованы при разработке образовательных курсов, программ и тренингов в высших учебных заведениях по вопросам смежных прав.

Степень достоверности результатов исследования.

Уровень достоверности результатов исследования отражает реальность полученных знаний, их логику, связь с работами исследователей прошлого поколения, существующей научной базой данных и объективным отражением вопросов прав, связанных с авторским правом, выражен анализ научных и практических источников отрасли, практическое применение ее результатов, а также соответствие диссертации установленным требованиям.

Соответствие диссертации паспорту научной специальности. Тема, содержание и полученные научные результаты полностью соответствуют паспорту научной специальности 5.5.3. Гражданское право; предпринимательское право; семейное право; международное частное право, утвержденному Высшей аттестационной комиссией при Президенте РТ.

Личный вклад соискателя ученой степени. Личный вклад автора диссертации подтверждается уровнем научной новизны диссертации, научными положениями, представленными к защите, научными статьями, докладами на теоретических семинарах и научно-практических конференциях. При этом автор использовала научные и практические результаты диссертации для совершенствования гражданского законодательства, особенно при работе в отделе гражданского, предпринимательского и семейного законодательства Национального центра законодательства при Президенте РТ.

Апробация и применение результатов диссертации. Диссертация подготовлена в Институте философии, политологии и права НАНТ. Основное содержание, результаты и материалы данного исследования обсуждались в авторских статьях и научных докладах на научно-практических конференциях, семинарах и круглых столах. В то же время вопросы, рассмотренные в данной диссертационной работе, были использованы при

совершенствовании правовых норм в Национальном центре законодательства при Президенте РТ. Основное содержание, результаты и материалы данного исследования опубликованы в научных статьях и в форме докладов автора на научно-практических конференциях, семинарах и круглых столах:

а) международные:

– IX Международная научно-практическая конференция на тему: «Инновационный потенциал развития науки в настоящее время» - доклад на тему: «Понятие смежных прав по законодательству Республики Таджикистан». – Уфа, 21.06.2022;

– Международная научно-практическая конференция на тему: «Глобальные и региональные аспекты устойчивого развития» - доклад на тему: «Правовые основы регулирования смежных прав в Республике Таджикистан». – Копенгаген, 6-8.07.2022;

– XII Международная научно-практическая конференция на тему: «Научные исследования в XXI веке» – доклад на тему: «Исполнение и постановка как объект смежных прав». – Оттава, 16-18.07.2022;

– Международная научно-практическая конференция на тему: «Актуальные вопросы юридической науки, социологии и политологии» - доклад на тему: «Фонограмма как объект смежных прав». – Бостон, 7-8.07.2022;

– Международная научно-практическая конференция на тему: «Проблемы развития современной науки» – доклад на тему: «Общее описание видов объектов смежных прав в законодательстве Республики Таджикистан». – Алматы, 15-16.07.2022.

б) республиканские:

– Республиканская научно-теоретическая конференция, посвященная «25-летию Национального единства» на тему: «Методология регулирования новых общественных отношений: теория и практика» - доклад на тему:

«Некоторые вопросы, связанные с реализацией смежных прав в Республике Таджикистан» . – Душанбе, 17.06.2022;

– Республиканская научно-практическая конференция на тему «Актуальные вопросы правового регулирования коммерциализации научных, научно-технических результатов и технопарков: состояние, проблемы и перспективы» – доклад на тему «Правовое регулирование деятельности центров коммерциализации научных и научно-технических результатов». – Душанбе, 24.12.2024.

Публикации по теме диссертации. По теме диссертации и ее сути диссертантом опубликовано 18 научных статей, из них 12 в рецензируемых журналах, рекомендованных Высшей аттестационной комиссией при Президенте РТ, и 6 статей в других изданиях. Она также является соавтором монографии по правовому регулированию интеллектуальной собственности.

Структура и объем диссертации. Диссертация состоит из списка сокращений, введения, трех глав, восьми подразделов, заключения и списка литературы (источников), исходя из цели, задач и логики исследования. Общий объем диссертации включает 178 страниц компьютерного текста.

ОСНОВНЫЕ ЧАСТИ ИССЛЕДОВАНИЯ (АННОТАЦИЯ)

Во **введении** обосновывается значимость выбранной темы, формулируются цель и основные задачи диссертационного исследования, раскрываются методологические подходы, определяются элементы научной новизны, а также указываются теоретическая и практическая ценность работы и выдвигаемые на защиту положения.

Первая глава диссертации называется «**Определение и общая характеристика смежных прав**» и состоит из двух подразделов. В данной главе автор подвергает научному анализу вопросы понятия, сущности и основ

правового регулирования смежных прав. В процессе рассмотрения проблем, изложенных в соответствующих параграфах, исследуются взгляды отечественных и зарубежных ученых с учетом научной литературы, а также положения законодательства в их взаимосвязи с научной теорией в сфере смежных прав.

Исследования, существовавшие до настоящего времени в научной литературе и посвященные понятию и сущности смежных прав, практически утратили свое традиционное значение. Вместе с тем нормативные правовые акты, регулирующие данную сферу, требуют серьезного совершенствования, что и стало предметом анализа автора в настоящей главе.

В первом подразделе первой главы – «Понятие и сущность смежных прав» автор отмечает, что из анализа теоретической ситуации и действующего законодательства в области авторского права и смежных прав видно, что смежные права являются относительно новым явлением для РТ, и комплексные научные исследования еще не завершены.

Наряду с возросшим вниманием представителей науки, законодателей и общества к интеллектуальной собственности, соблюдение этого вида прав сейчас имеет большое значение.

С целью раскрытия понятия и выявления сущности смежных прав были сопоставлены позиции отечественных и зарубежных ученых. Непосредственно в законодательстве Республики Таджикистан об авторском праве и смежных правах закреплено понятие смежных прав, а также урегулированы отдельные объекты этих прав. Кроме того, общие положения регулирования предусмотрены нормами Гражданского кодекса Республики Таджикистан (ранее — Гражданского кодекса Республики Таджикистан).

Поскольку смежные права в современных условиях относятся к числу актуальных вопросов, они регулируются не

только на уровне нормативных правовых актов, но и в документах стратегического планирования. В условиях стремительного развития искусственного интеллекта и цифровых технологий защита смежных прав приобретает первостепенное значение, поскольку фонограммы, исполнения, постановки, кабельное и эфирное вещание и иные объекты смежных прав могут стать объектами нарушений.

Первоначально понятие смежных прав было закреплено в нормативных актах Всемирная организация интеллектуальной собственности, на основе которых государства-члены впоследствии совершенствуют свое национальное законодательство. В частности, понятие смежных прав, закрепленное в законодательстве, в данном подразделе рассматривается также с целью определения его соответствия законодательству иностранных государств, в том числе Российской Федерации.

В результате исследования данного подраздела диссертант приходит к выводу, что в современном праве, в частности, в законодательстве РТ и в научной теории под смежными правами понимаются исключительные права, которые предоставляются исполнителю, производителю фонограмм и организации эфирного и кабельного вещания.

В данном подразделе с целью раскрытия сущности смежных прав каждый их объект проанализирован отдельно с учетом присущих ему особенностей и позиций исследователей в данной сфере. В завершение автор предлагает собственное научное определение смежных прав.

В диссертации отмечается, что исполнитель реализует право, указанное в Законе РТ «Об авторском праве и смежных правах», в случае соблюдения им авторских прав на исполненное произведение.

По мнению диссертанта, права, связанные с авторским правом, являются имущественными и личными неимущественными правами субъектов, создавших результат интеллектуальной деятельности на основе

объекта авторского права или без него, и они устанавливаются и охраняются в соответствии с законодательством.

Второй подраздел первой главы называется «Правовые основы регулирования смежных прав в Республике Таджикистан». В данном подразделе автор констатирует, что наряду с правовой охраной прав автора законодательство защищает и связанные с ними права. В законодательстве РТ о смежных правах отдельная глава (глава 3 из статей 30-42) установлена в Законе РТ «Об авторском праве и смежных правах» от 13 ноября 1998 года № 726. В понятие смежных прав входят права исполнителей, производителей фонограмм, организации эфирного и кабельного вещания.

Наряду с отечественными правовыми актами диссертант проанализировала в данном подразделе международные правовые акты по направлению авторского права и смежных прав. Она отмечает, что Таджикистан в настоящее время является участником многих международных документов, касающихся прав человека, особенно наиболее важных универсальных и региональных международных документов, регулирующих права интеллектуальной собственности.

Основы правового регулирования вопросов, связанных со смежными правами в Республике Таджикистан, сформировались с первых лет государственной независимости и по настоящее время находятся в действии. В частности, Гражданский кодекс Республики Таджикистан (части 1, 2 и 3 утратили силу), Закон Республики Таджикистан «Об авторском праве и смежных правах» (1998 г.), Гражданский кодекс Республики Таджикистан (2022 г.), а также иные нормативные правовые акты, регулирующие соответствующую сферу.

Кроме того, на уровне подзаконных нормативных правовых актов автором названы отдельные постановления

Правительства Республики Таджикистан, непосредственно связанные с регулированием вопросов смежных прав.

В данном подразделе также рассмотрены международно-правовые акты, признанные Республикой Таджикистан и являющиеся составной частью национальной правовой системы, как основы регулирования смежных прав. Автором подробно указаны международные договоры и соглашения, к которым присоединилась Республика Таджикистан.

Результаты анализа регулирующих актов как национальных, так и международных позволили выявить многочисленные различия и взаимосвязи, что с учетом необходимости единообразного, углубленного и современного регулирования отношений в сфере смежных прав обуславливает необходимость пересмотра национального законодательства.

Международное сотрудничество и членство Республики Таджикистан в Всемирная организация интеллектуальной собственности, Евразийская патентная организация, а также в Межгосударственный совет по вопросам правовой охраны и защиты интеллектуальной собственности требуют постоянного совершенствования национального законодательства в соответствии с требованиями указанных организаций.

Несмотря на внесение изменений и дополнений в отраслевые законы, а также в соответствующие нормы гражданского, уголовного, таможенного законодательства и законодательства об административных правонарушениях, по мнению автора, принятые меры все еще нельзя считать достаточными.

С этой точки зрения, в конце данного подраздела автор отмечает, что согласно анализу законодательства РТ правовые основы регулирования вопросов смежных прав в законодательстве РТ не должным образом и не в полной

мере урегулированы, и порой не отвечают современным требованиям.

Вторая глава диссертации называется «Виды объектов смежных прав и их правовой режим по законодательству Республики Таджикистан» и состоит из четырех подразделов. Вопросы объектов смежных прав обладают особым правовым режимом. Внимание акцентируется на том, что с учетом специфики правового регулирования, их специального режима, позиций исследователей, а также практики регулирования и защиты смежных прав, данные объекты подлежат самостоятельному и детальному анализу.

Поскольку до настоящего времени на уровне комплексных научных исследований объекты смежных прав не были всесторонне изучены, обоснована необходимость рассмотрения в данной главе существующих проблем и выработки предложений по их решению.

Первый подраздел второй главы называется «Общее описание видов объектов смежных прав по законодательству Республики Таджикистан». По данным диссертанта, теоретические основы института смежных прав, в том числе перечень смежных прав и их категорий, а также объекты и субъекты смежных прав, в отечественной научной литературе до сих пор не исследованы в полной мере. Поэтому, прежде всего, следует проанализировать общую характеристику объектов смежных прав, их виды с точки зрения их положения в законодательстве РТ.

В этом подразделе диссертант рассуждает об объектах смежных прав, о том, что источник данных также в какой-то степени тесно связан с объектами прав. В ходе сравнительно-правового анализа объектов смежных прав делается вывод о необходимости включения в законодательство новых отдельных статей, направленных на совершенствование направления информационного

обеспечения и регулирования отношений по смежным правам.

Поскольку законодательство Республики Таджикистан об авторском праве и смежных правах регулирует четыре вида соответствующих объектов, при характеристике их общих положений возникает необходимость проведения сравнительно-правового анализа.

В частности, в данном подразделе автором исследовано законодательство Республики Казахстан, Кыргызская Республика, Российская Федерация и других государств в части признания объектов и субъектов смежных прав. В результате сделан вывод о том, что объекты смежных прав, несмотря на их разнообразие, подлежат охране в различные исторические периоды. При определении содержания и сущности исключительного права на использование объектов смежных прав необходимо учитывать, что они зависят от конкретного объекта, его особенностей и правовой природы, которые в совокупности объединяют иные объекты смежных прав.

Кроме того, автор диссертации подчёркивает, что реальная жизнь требует от пользователей произведений особых прав, которые, хотя и связаны с авторскими правами, не имеют отношения к правам авторов научных, литературных и художественных произведений, которые в основном регулируются договором. В современных условиях, хотя оценка творческой природы деятельности исполнителей-исполнителей является сложной, деятельность звукозаписывающих компаний и производителей фонограмм, а также организаций эфирного и кабельного вещания носит более технический характер, и в результате этого не создаётся новое произведение. Тем не менее, их интересы схожи с интересами обладателей авторских прав, и поэтому права этих лиц справедливо называют смежными правами, хотя эти права на самом деле не зависят от авторского права.

При общей характеристике объектов автор также обращается к вопросу субъектов смежных прав и отмечает, что субъектами смежных прав могут выступать обладатели исключительного права в отношении одного объекта. Такая ситуация возможна, когда в создании объекта интеллектуальной собственности участвовали несколько лиц, исполнивших определённые роли (например, театральная группа). В этом случае каждый участник коллектива совместно с другими обладает исключительными правами. Однако в большинстве случаев в силу трудовых отношений либо договора об отчуждении исключительного права данное право переходит к одному лицу.

В частности предлагается дополнить Закон РТ «Об авторском праве и смежных правах» новыми статьями относительно производителя базы данных и исключительного права составителя база данных.

Во втором подразделе второй главы – «Исполнение и постановка как объект смежных прав» диссертант отмечает, что исполнение посредством игры, песни, танца в форме настоящего спектакля или с помощью каких-либо технических средств (теле-радиопрограмм, кабельного телевидения и т.п.), предъявления произведения, фонограммы, исполнения, демонстрации, показа кадров реализуются аудиовизуальные произведения по их заказу (с голосом или без голоса). Оно выражает характерный стиль исполнителя. Наличие уникальности или индивидуальности не требуется для защиты стиля исполнения.

Автор также отмечает, что исполнение является объектом смежных прав, если оно выражено в такой форме или виде, которые создают возможность его воспроизведения и распространения с помощью технических средств. Безусловно, можно выделить наиболее распространённые виды исполнений: а) исполнение музыкальных произведений со словами и без слов; б) театральные постановки; в) хореографические постановки; г) цирковые представления.

Кроме того, следует подчеркнуть, что их перечень носит открытый и, по существу, неограниченный характер. Исполнение исторически является одним из первых объектов смежных прав, правовая охрана которого начала формироваться со второй половины XX века. Первичным обладателем исключительных прав на исполнение во всех случаях выступает гражданин (автор-исполнитель). Смежные права на исполнение возникают с момента выражения исполнения в форме, допускающей воспроизведение и распространение произведения с использованием технических средств.

В действительности исполнение как объект смежных прав обладает присущими ему особенностями, в связи с чем в данном подразделе автором рассмотрены способы исполнения и категории исполнителей с использованием положений национального законодательства и теоретических подходов научной литературы.

В законодательстве выделены три категории исполнителей: артист-исполнитель, режиссёр-постановщик, дирижёр. К первой из предусмотренных категорий относятся лица, исполняющие произведение, а также лица, осуществляющие актёрскую деятельность.

Диссертант, анализируя отдельные вопросы, связанные с исполнением как самостоятельным объектом смежных прав, приходит к выводу о том, что к системе способов использования исполнения отнесены распространение и публичное исполнение записи исполнения. Вместе с тем содержание таких способов использования, как эфирное вещание и повторная передача записи исполнения, получило более конкретное и чёткое закрепление. В этой связи способы использования исполнения целесообразно подразделять на три группы: а) непосредственное использование самого исполнения (незаписанного исполнения); б) запись исполнения; в) использование записи исполнения.

Одним из ключевых способов использования исполнения является запись исполнения. Во-первых, сама

запись признается отдельным способом использования исполнения. Во-вторых, запись служит основой для реализации других способов использования произведения: воспроизведения записи исполнения, распространения записи исполнения и т. д. В-третьих, получение разрешения на использование записи может ограничивать права правообладателя исключительного права на исполнение в отношении других способов использования.

Если мы обратимся к содержанию пунктов 7 и 8 статьи 34 Закона Республики Таджикистан «Об авторском праве и смежных правах», то увидим, что они выражают одно и то же значение. На наш взгляд, эти пункты относятся к размещению записи исполнения в Интернете и других сетях, для чего необходимо получить согласие исполнителя до размещения записи. Поэтому мы предлагаем исключить пункт 7 статьи 34 настоящего Закона, поскольку его содержание более точно и неоднократно изложено в пункте 8 настоящей статьи.

Третий подраздел второй главы называется «Фонограмма как объект смежных прав». В этой части диссертации упоминается, что включение права на фонограмму в перечень смежных прав направлено на защиту интересов физических и юридических лиц, составляющих фонограмму.

На основании ссылки на мнение автора при определении правового режима фонограммы необходимо отметить следующие случаи:

1. Фонограмма должна быть записана, и существует определенная статическая запись соответствующих звуков.

2. Фонограмма должна представлять собой только голосовую запись.

3. Объектом записи является не только исполнение произведений литературы, науки и искусства, но вообще любые звуки и их сочетания независимо от происхождения, назначения и т.д.

4. В любой аудиозаписи технология записи, тип носителя и т.д. могут играть роль.

5. Способы звукозаписи могут быть самыми разными, это не влияет на права производителя фонограммы.

В частности, фонограммой считается любая звукозапись исполнения или других звуков или их изображений, за исключением звукозаписи, включенной в аудиовизуальное воспроизведение.

Стоит отметить, что существование записи должно быть, то есть отсутствием движения соответствующих звуков и образов. Длительность существования такой записи не имеет первостепенного значения: например, запись, сделанная в оперативной памяти компьютера, также может быть признана фонограммой, пока такая запись существует (хотя и непродолжительное время).

Автор, с целью исследования проблем, связанных с фонограммой, обращается к сравнительному анализу положений законодательства Республики Таджикистан, Республика Казахстан и Российская Федерация и отмечает, что под понятием фонограммы в законодательстве государств Содружества Независимых Государств понимается исключительно звуковая запись исполнения либо иных звуков и их отражений. Как показывает развитие технологий, способ осуществления такой записи, применяемые методы и форматы не имеют принципиального значения важно лишь то, чтобы с их помощью было возможно повторное воспроизведение звука.

Под звуком (голосом) понимаются упругие волны (колебательные движения среды), распространяющиеся с определённой силой источника в пространстве (в воздухе, жидкостях и т.п.) и воспринимаемые органами слуха человека. Что касается производителя фонограммы, то права на фонограмму могут принадлежать как гражданам Республики Таджикистан, так и иностранным лицам, а также лицам без гражданства.

Поскольку фонограмма обладает собственными отличительными особенностями, её классификация представлена автором в данном подразделе. Так, по составу и содержанию фонограммы можно подразделить на две группы:

1) фонограммы, состоящие из записи авторского произведения, а также зафиксированные устные авторские произведения;

2) фонограммы, фиксирующие любые звуки, происхождение которых не связано с использованием результатов творческой деятельности человека.

Подобная классификация имеет существенное значение для определения условий возникновения охраняемого объекта и объёма правомочий по его использованию. Суть заключается в том, что объекты, относящиеся к первой группе, возникают в результате использования уже существующих охраняемых объектов. Общепризнанная квалификация создания объекта таким способом рассматривает его как производный.

Таким образом, автор приходит к выводу, что методы записи звуков могут быть различными, и это также не влияет на права производителя фонограммы. Фонограммой считается не только запись самих звуков, но и их воспроизведение, позволяющее восстановить звуковую последовательность с помощью технических средств.

Четвертый подраздел второй главы называется «Эфир и кабельное вещание как объект смежных прав». В данном подразделе в диссертации отмечается, что к объектам смежных прав относятся передачи, исполнения, фонограммы, а также программы организаций эфирного или кабельного вещания.

Диссертант комментирует деятельность организаций телерадиовещания и кабельного вещания, уделяя особое внимание правовому режиму передачи. В связи с этим постановка не рассматривается как самостоятельный объект, отмечает диссертант. Постановка – это действие,

посредством которого объекты, защищенные авторским правом, или связанные с ними объекты становятся доступными для публики. Например, постановки аудиовизуального произведения, постановки телепрограммы. По этой причине наличие слова «постановка» в ст. 31 Закона РТ «Об авторском праве и смежных правах» является спорным.

Важность смежных прав на эфирное и кабельное вещание проявляется в том, что посредством права кабельного вещания произведение становится доступным для широкой аудитории через провод, оптическое волокно или иные аналогичные устройства. По сути, право кабельного вещания близко по своей природе и содержанию к праву эфирного вещания, но отличается рядом особенностей, присущих только этому праву. Прежде всего, в праве кабельного вещания отличается технический способ доведения произведения до общественности: произведение передаётся с помощью сигналов по проводам, при помощи приёмо-передающего оборудования и других аналогичных устройств.

Кажется, что среди учёных существуют различные мнения относительно эфирного и кабельного вещания, и их различия и сходства рассматриваются особо. Этот вопрос не остался без внимания автора, который после анализа приходит к выводу, что с точки зрения правовой природы и функционального назначения право кабельного вещания и право эфирного вещания во многом сопоставимы, поскольку оба института направлены на доведение произведения до общественности и обеспечение его широкого восприятия. Вместе с тем между ними существуют существенные различия, обусловленные техническими характеристиками и организационными механизмами передачи контента.

Самое важное различие заключается в способе доведения произведения до пользователей: при эфирном вещании сигнал распространяется посредством радиоволн и доступен для приёма свободно, тогда как при кабельном вещании

произведение передаётся по проводным линиям связи, оптическим сетям или другим техническим средствам, обеспечивающим направленную передачу сигнала.

В продолжении данного подраздела автор обращается к вопросу «показа» как элемента кабельного и эфирного вещания. Показ не является самостоятельным объектом. Показ — это действие, посредством которого объекты авторских или смежных прав становятся доступными для общественности. По сути, он выражает форму публичного представления произведения в виде его реального воспроизведения перед аудиторией. Например, показ может проявляться при демонстрации аудиовизуальных произведений или при трансляции телепрограммы, что обеспечивает возможность восприятия объекта неопределённым кругом лиц. Таким образом, показ служит специальным способом представления произведения для общественности и обеспечивает его фактическое использование в культурной и информационной сфере.

Третья глава диссертации называется «Осуществление и защита смежных прав по законодательству Республики Таджикистан» и состоит из двух подразделов и в нём также исследуются механизмы реализации смежных прав, включая эфирное и кабельное вещание, формы использования и недостатки национальной практики, в частности отсутствие коллективной организации по защите прав, а также правовые и культурные способы защиты смежных прав с учётом научных мнений и анализа законодательства.

По мнению автора, дальнейшее совершенствование законодательства о смежных правах должно предусматривать комплекс мер, направленных на повышение прозрачности деятельности информационных посредников, создание эффективного механизма реагирования на правонарушения и обеспечение справедливого распределения ответственности между участниками цифровой экосистемы.

Для защиты смежных прав необходимы специальные способы и методы, характерные для новых объектов, появившихся в цифровой среде. Например, в настоящее время большинство объектов смежных прав размещены в интернете. В этой связи в случае нарушения прав их обладателей требуется применение новых способов защиты прав (блокировка страницы сайта, на которой имеется нарушение, удаление незаконного контента с сайта, обработка и использование материалов).

Первый подраздел третьей главы называется «Осуществление смежных прав». По мнению диссертанта, в теории и практике механизма правового регулирования авторского права и смежных прав оценивается правовое пространство на современном этапе. По этой причине стоит отметить, что чем полнее будет правовая база реализации авторских и смежных прав, тем более значимых результатов можно ожидать на этом пути.

Автор отмечает, что реализация смежных прав определяется не только усмотрением субъекта, но и спецификой содержания самого субъективного права. При этом цель такого права предопределяется его назначением - теми задачами, ради которых оно обращено к компетентному органу или лицу. Например, субъективное право авторства необходимо для обеспечения его общественного признания как средства, посредством которого человек является создателем нового самостоятельного творческого произведения.

В то же время автор отмечает, что субъективные права в отношении обладателей смежных прав возникают на основе и в связи с авторским правом. Особенность смежных прав заключается в том, что их реализация может происходить как в форме разовых действий, так и в форме продолжающихся или повторяющихся действий. Поэтому смежные права рассматриваются не как отдельное явление, а как динамическая система возможностей, которая проявляется в

процессе практической реализации результатов творческой деятельности. Содержание смежных прав определяется не только пределами использования произведения, установленными законом, но и характером реальных отношений между автором, исполнителем, производителем фонограммы, организациями эфирного или кабельного вещания и слушателями.

В данном подразделе автор акцентирует внимание на коллективной реализации смежных прав. Автор подчёркивает, что стремительное развитие технологий копирования и распространения произведений сделало индивидуальный контроль авторов за использованием их произведений очень сложным. В этой ситуации институт коллективного управления выступает как решение, позволяющее авторам эффективно контролировать использование произведений, проще заключать договоры с пользователями и своевременно получать вознаграждение.

Кроме того, коллективное управление обеспечивает не только защиту прав авторов, но и совершенствует оборот интеллектуальной собственности на рынке: снижаются транзакционные издержки, повышается прозрачность распределения доходов.

Она отмечает, что в практике ни одна отдельная и независимая организация или общество не действует коллективно по защите прав и имущественных интересов авторов, что считается одной из основных проблем защиты смежных прав.

В Республике Таджикистан все вышеупомянутые положения о защите прав вещательной или кабельной организации на свои программы применяются, если:

а) вещательная или кабельная организация имеет официальное местонахождение на территории Республики Таджикистан и транслирует свои программы с помощью звукового оборудования, расположенного на территории Республики Таджикистан;

б) она защищена в соответствии с международными документами, признанными Республикой Таджикистан.

Поэтому для защиты объектов вещательной или кабельной организации как права, связанного с авторским правом, целесообразно открыть понятие интернет-вещания в Законе Республики Таджикистан «Об авторском праве и смежных правах». При этом появляется трансляция телевизионных и радиопрограмм с использованием других видов технологий, что следует учитывать. В частности, уже активно развивается IP-телевидение.

Второй подраздел третьей главы называется «Гражданско-правовые способы защиты смежных прав». Диссертант отмечает, что гражданское право не только предусматривает признание прав субъектов смежных прав, но и включает в себя предоставление им надежной правовой защиты. А также диссертант оценивает аспект защиты смежных прав и методы, специфичные для новых объектов. Например, в настоящее время большая часть объектов смежных прав находится в сети Интернет. С этой точки зрения в случае нарушения прав владельцев смежных прав необходимо разрабатывать и использовать новые способы защиты прав (блокировка страницы сайта, на которой имеется нарушение законодательства (блокировка), удаление незаконных материалов с сайта).

Автор придерживается мнения, что способы защиты смежных прав включают три группы: гражданско-правовые, административно-правовые и уголовно-правовые. Гражданско-правовая защита направлена на восстановление и возмещение нарушенных прав, а также на применение мер ответственности между правообладателем и нарушителем. Административно-правовая защита предполагает вмешательство государственных органов и может включать штраф, конфискацию незаконных экземпляров произведения и приостановление деятельности нарушителя. Уголовно-правовая защита применяется в наиболее тяжких

случаях и предусматривает уголовные наказания, включая лишение свободы или штраф.

Для защиты соответствующих прав в современную эпоху важно защищать их с помощью современных технологий. Действительно, большинство нарушений в этой области происходит в интернете. Поэтому технологические меры защиты имеют чрезвычайно важное значение, в частности, блокировка сайтов и материалов, их уничтожение в интернете следует рассматривать как нестандартные методы защиты культурных прав.

Когда определенные материалы в интернете затрагивают интересы конкретного лица, для предотвращения и «нейтрализации» их и их негативных последствий применяются такие меры, как удаление, блокировка и уничтожение. Удаление, блокировка и уничтожение в интернете являются мерами технического характера и затрагивают не только публичные права человека (право на свободу слова, свободу выражения мнения, доступ к информации), но и частные права субъекта (право на защиту интеллектуальной собственности, право на защиту личных неимущественных прав и т. д.). Эта ситуация развивается во всем международном сообществе.

Автор считает, что для эффективной защиты смежных прав необходимо повысить уровень правовой культуры и осведомлённости граждан и организаций о ответственности за незаконное использование объектов смежных прав. Эти условия важны для формирования устойчивой системы защиты смежных прав в условиях развития технологий и цифровизации общественных отношений.

Также автор отмечает, что одной из основных проблем защиты авторских прав и смежных прав является незнание своих прав самими авторами и другими правообладателями. Многие из них не знают, как и куда следует обращаться с заявлением для защиты нарушенных прав, что способствует

низкой эффективности реализации защиты прав и росту нарушений.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

В результатах проведённого диссертационного исследования сделаны следующие выводы:

1. С момента обретения государственной независимости Республика Таджикистан последовательно и уверенно вступила на новый этап развития и создания демократического, правового и социального государства. На этой основе она по-новому взглянула на признание прав и свобод человека, определила наилучшие ценности и стандарты в законодательстве, способные уверенно защищать нынешние и будущие интересы нашего народа и государства. В частности, в связи с обеспечением создания результата интеллекта, мышления и интеллектуального труда людей, в новое национальное законодательство впервые был введён термин «авторское право и смежные права», который рассматривается как знак защиты и охраны прав и интересов личности. [2–А].

2. Смежные права, связанные с их происхождением, зависят, прежде всего, от экономического и технологического процесса. Развитие технического прогресса, выразившееся в изобретении радио, создании технологий звукозаписи и кинематографии, а также в распространении средств передачи и воспроизведения аудиовизуальной информации и появлении сети Интернет, вызвало необходимость более эффективной охраны имущественных прав исполнителей, производителей фонограмм и вещательных организаций. [15–А].

Если рассматривать смежные права в объективном смысле, то они должны быть признаны уже на современном этапе самостоятельным гражданско-правовым явлением, которое подразумевает «совокупность гражданско-правовых норм, регулирующих отношение к использованию исполнения, фонограмм и программ вещания». [9–А]

3. Смежные права, являющиеся объективным явлением, имеют свою особенность. Основным фактором, определяющим развитие смежных прав и совершенствование их правового регулирования, является развитие и самостоятельность смежных объектов. В отличие от объектов авторского права объектом исключительных смежных прав является не результат творческой деятельности человека, а результаты производственно-технической деятельности, к которым относятся материальные, технические, финансовые, организационные и профессиональные усилия творцов. [11–А].

4. Первая категория смежных прав - исполнения, безусловно, близки к результатам интеллектуальной деятельности и по своему характеру несколько отличаются от других объектов смежных прав. Также очевидно, что в этих случаях авторское право, особенно в отношении произведений исполнительского искусства, должно защищать права исполнителей и устранять недостатки правового регулирования, обеспечивая эффективную защиту их интересов. [16–А].

Разнообразие и различные виды объектов смежных прав обуславливают необходимость их классификации. По этому критерию объекты смежных прав можно разделить на 2 группы: 1) независимые; 2) зависимые. В настоящее время к объектам первой группы независимых (самостоятельных) прав не относятся другие охраняемые объекты, и соответственно начало «возникновения правовой охраны таких объектов» можно связать только с моментом (доказательством) их создания.

Объекты второй группы зависимых (производных) прав создаются на основе произведений и исполнений, охраняемых авторским правом, и для возникновения их правовой охраны представлены два необходимых правовых

основания: создание объекта и разрешение лиц, чьи произведения используются в данном случае.

Самостоятельные и производные объекты смежных прав также имеют разный объем исключительных прав. Первая группа (самостоятельные объекты смежных прав) значительно шире, чем создатели второй группы (производные объекты смежных прав). [8–А].

5. Результаты исследования свидетельствуют о том, что в сфере коллективного управления исключительными смежными правами единственно возможной организационно-правовой формой выступает некоммерческая организация, созданная для коллективного управления имущественными правами авторов. [10–А].

6. Изучение теоретических основ и практического опыта свидетельствует о том, что реализация и охрана смежных прав не только составляют важную часть правовой системы, но и имеют существенное значение для носителей этих прав. Данная ситуация возникает и реализуется обладателем прав, и связана с тремя обязательными условиями:

- 1) определение момента и условий (признаков) нарушения или оспаривания прав владельца смежных прав;
- 2) расположение доказательств;
- 3) для их осуществления необходимы активные и законные действия владельца смежных прав или его представителя. [12–А].

В этом контексте необходимо единое понимание соответствующей правовой сущности. С этой точки зрения необходимо включить следующее определение смежных прав в Законе РТ «Об авторском праве и смежных правах»: «Совокупность правовых норм, направленных на регулирование правоотношений, связанных с производством, использованием и охраной исполнений, фонограмм, телерадиовещания независимо от формы и вида техники». По нашему мнению, такое определение не только

дает объективное определение смежных прав, но и более точно определяет форму существования интересов и возможностей, принадлежащих владельцам смежных прав. [13–А].

7. Ущерб от нарушения смежных прав оценивается через убытки. Они могут быть реальным ущербом и упущенным выгодом. Упущенную выгоду следует определять на основе следующего:

- вознаграждение, которое должно быть получено за договорное использование объектов смежных прав с учетом правил, условий вознаграждения, которые обычно заключаются этим субъектом, или за определенный вид использования объектов смежных прав;

- размер прибыли, полученной от продажи контрафактных копий;

- сумма сделки, которая не была осуществлена из-за нарушающего действия или ее исполнение было невозможным по этим причинам. Все незаконные доходы, полученные в результате нарушения смежных прав, не должны считаться упущенной выгодой и не подлежат сравнению. [13–А].

РЕКОМЕНДАЦИИ ПО ПРАКТИЧЕСКОМУ ИСПОЛЬЗОВАНИЮ РЕЗУЛЬТАТОВ ИССЛЕДОВАНИЙ

В результате диссертационного исследования представлены следующие научно-теоретические и практические предложения и рекомендации:

Предложения по совершенствованию законодательства:

1. В настоящее время в РТ установлен правовой режим трех групп смежных прав (права исполнителей, производителей фонограмм, организаций эфирного и

кабельного вещания). Опыт зарубежных государств свидетельствует о том, что права издателей произведений науки, литературы и искусства, а также права разработчиков баз данных признаются самостоятельными объектами смежных прав и подлежат отдельной правовой защите. Подобные объекты широко используются в Таджикистане, поэтому необходимо включить эти права в Гражданский кодекс РТ и Закон РТ «Об авторском праве и смежных правах».

2. Как показало исследование, в статье 31 Закона РТ «Об авторском праве и смежных правах» предусмотрены 4 перечня объектов авторских прав: 1) постановка; 2) исполнения; 3) фонограммы; 4) программы телерадиовещания и кабельных организаций. Правовой режим исполнений, фонограмм и программ телевидения и радио определяется настоящим Законом. Термин «постановка» предусмотрен как самостоятельный объект смежных прав, однако необходимые нормы относительно его правового режима далее в тексте закона не установлены. С этой точки зрения считаем необходимым исключить слово «постановка» из текста ст. 31 Закона РТ «Об авторском праве и смежных правах». [17–А].

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ:

[1]. Конституцияи Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 6 ноябри соли 1994 дар раёйпурсии умумихалқӣ қабул карда шуд. 26 сентябри соли 1999, 22 июни соли 2003 ва 22 майи соли 2016 бо роҳи раёйпурсии умумихалқӣ ба он тағйиру иловаҳо ворид карда шудаанд. – Душанбе: Ирфон, 2016. – 64 с.

[2]. Қонуни ҚТ «Дар бораи ҳукуки муаллиф ва ҳуқуқҳои вобаста ба он» аз 13 ноябри соли 1998, №726 // Маҳзани мутамаркази иттилоотӣ-ҳуқуқии ҚТ «Адлия». Шакли 7.0. [Захираи электронӣ]. Манбаи дастрасӣ: URL: <http://www.adlia.tj> (санаи мурочиат: 22.01.2022).

[3]. Стратегияи миллии рушди моликияти зеҳнии ҚТ баъри давраи то соли 2030, ки бо қарори Ҳукумати ҚТ аз 1 июни соли 2021, №210 тасдиқ гардидааст // Маҳзани мутамаркази иттилоотӣ-ҳуқуқии ҚТ «Адлия». Шакли 7.0. [Захираи электронӣ]. Манбаи дастрасӣ: URL: <http://www.adlia.tj> (санаи мурочиат: 15.07.2023).

[4]. Абдуллоев, А.А., Очилова, Ф.А., Қодиров, М.А. Ҳуқуки муаллифӣ: китоби дарсӣ [Матн] / А.А. Абдуллоев, Ф.А. Очилова, М.А. Қодиров. – Хучанд: Анис, 2016. – 330 с.

[5]. Аҳмеджанов, И.Г. Юридическая природа авторских договоров по законодательству Республики Таджикистан [Текст]: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Аҳмеджанов Ильёсджон Гаффорович. – Душанбе, 2014. – 26 с.

[6]. Брилев, В.В. Системность норм авторского права и смежных прав в гражданском законодательстве Российской Федерации [Текст]: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Брилев Владимир Васильевич. – Москва, 2010. – 228 с.

[7]. Волков, О.Ю. Правовой институт защиты объектов авторских и смежных прав, выраженных в цифровой форме, в Российской Федерации [Текст]: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Волков Олег Юрьевич. – М., 2010. – 215 с.

[8]. Ғаюров, Ш.К., Расулов, Б.Р., Каримзода, Ш.К., Гаффорзода, И.Ғ., Қосимов Ф.А. Ҳуқуки моликияти зеҳнии Ҷумҳурии Тоҷикистон [Матн]: воситаи таълимӣ / Зери назари

профессор Ғаюрова Ш.К. / Ш.К. Ғаюров, Б.Р. Расулов, Ш.К. Каримзода, И.Ғ. Ғаффорзода, Ф.А. Қосимов. – Душанбе: ЭР-граф, 2018. – 324 с.

[9]. Ғаюров, Ш.К., Ҳафиззода, Ш.Х. Тафсири илмӣ-амалии ҷиноятҳо дар соҳаи моликияти зеҳнӣ [Матн] // Муҳаррири масъул Ҳафиззода Ш.Х. – Душанбе, 2018. – 96 с.

[10]. Корецкий, В.И. Авторские правоотношения в СССР [Текст] / В.И. Корецкий. – Сталинабад, 1959. – 371 с.

[11]. Қодирзода, М.А., Исмоилова, М.И., Одиназода, Ш.Х., Раҳмонов, Ҳ.Р., Каримов, К.М., Сайдалиён, М.Н. Танзими ҳукуки моликияти зеҳнӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон [Матн]: монография: наشري аввал // Зери таҳрири Саидзода Иззатулло Ҳабибулло – директори Маркази миллии қонунгузории назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, номзади илмҳои ҳуқуқшиносӣ, дотсент. – Душанбе: Абдурахмон-Р, 2022. – 188 с.

[12]. Қурбонализода Н.Ш. Масъалаҳои субъекти ҳуқуқи маданӣ будани шахсони воқеӣ: ҷиҳатҳои назариявӣ ва амалӣ дар қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон [Матн]: диссертатсия барои дарёфти дараҷаи илмии доктори илмҳои ҳуқуқшиносӣ. – Душанбе, 2023. – 340 с.

[13]. Меликов, У. Иттилоот дар интернет: танзими ҳуқуқӣ [Матн] / У. Меликов. – Душанбе: ЭР-граф, 2011. – 104 с.

[14]. Меликов, У.А. Правовое регулирование предпринимательской деятельности при создании и распространении средств массовой информации [Текст]: монография / У.А. Меликов. – Душанбе: ЭР-граф, 2011. – 191 с.

[15]. Расулов, Б.Р. Личные неимущественные права автора произведения [Текст]: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Расулов Бехзод Разокович. – Душанбе, 2010. – 28 с.

[16]. Раҳимов, М.З., Абдуҳоликов, А.М., Ғаюров, Ш.К., Бобоев, Ҷ.Қ., Меликов, У.А., Сафаров, Ю.С., Сулаймонов, Ф.С. Тафсири Кодекси граждании Ҷумҳурии Тоҷикистон: қисми сеюм [Матн] / Зери таҳрири доктори илмҳои ҳуқуқшиносӣ, профессор Раҳимов М.З. – Душанбе: ЭР-граф, 2013. – 304 с.

[17]. Тулегенов, Т.Б. Гражданско-правовое регулирование смежных прав по законодательству Республики Казахстан [Текст]: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Тулегенов Темирлан Булатович. – Бишкек, 2011. – 168 с.

[18]. Федоскина, Н.И. Гражданско-правовые способы защиты авторских и смежных прав в Российской Федерации [Текст]: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Федоскина Наталия Игоревна. – Москва, 2009. – 189 с.

[19]. Фролова, О.С. Гражданско-правовое регулирование отношений в сфере смежных прав [Текст]: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Фролова Ольга Сергеевна. – Барнаул, 2007. – 211 с.

[20]. Ҳафиззода, Ш.Х., Юсуфзода, А.Ҳ., Ҳусейнзода, Ф.С. Асосҳои ҳуқуқӣ-ташкилии таъмини ҳифзи моликияти зеҳнӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон [Матн] / Ш.Х. Ҳафиззода, А.Ҳ. Юсуфзода, Ф.С. Ҳусейнзода. – Душанбе: ЭР-граф, 2018. – 80 с.

[21]. Якубова, Е.В. Охрана прав артиста-исполнителя в Российской Федерации [Текст]: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Якубова Евгения Валерьевна. – Москва, 2010. – 227 с.

[22]. Минков, А.М. Международная охрана интеллектуальной собственности [Текст] / А.М. Минков. – СПб.: Питер, 2001. – 719 с.

[23]. Минков, А.М. Актуальные международно-правовые аспекты деятельности ВОИС [Текст]: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Минков Андрей Маркович. – М., 2000. – 200 с.

[24]. Осипенко, С.Т. Смежные права: законодательство и международные договоры Российской Федерации [Текст]: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Осипенко Сергей Тихонович. – Москва, 2003. – 196 с.

[25]. Опарина, М.В. Авторское право в системе интеллектуальной собственности и ответственность за нарушение авторского права: дис. ... канд. юрид. наук [Текст]: 12.00.03. / Опарина Марина Владимировна. – М., 2002, – 153 с.

ПУБЛИКАЦИИ ПО ТЕМЕ ДИССЕРТАЦИИ

I. Монографии:

[1–М]. Исмоилова, М.И. Танзими ҳуқуқи моликияти зеҳнӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон [Матн]: монография: нашри аввал / М.А. Қодирзода, М.И. Исмоилова, Ш.Х. Одиназода, Ҳ.Р. Раҳмонов, К.М. Каримов, М.Н. Сайдалиён // Зери таҳрири Саидзода Иззатулло Ҳабибулло – директори Маркази миллии қонунгузории назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, номзоди илмҳои ҳуқуқшиносӣ, дотсент. – Душанбе: Абдурахмон-Р, 2022. – 188 с.

II. Статьи, опубликованные в рецензируемых и рекомендованных журналах Высшей аттестационной комиссией при Президенте Республики Таджикистан:

[2–М]. Исмоилова, М.И. Понятие смежных прав по законодательство Республики Таджикистан [Текст] / М.И. Исмоилова // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. – 2014. – №3/9 (154). – С. 83-85. ISSN: 2074-1847.

[3–М]. Исмоилова, М.И. Таҳлили муқоисавӣ-ҳуқуқии қонунгузории соҳаи ҳуқуқи муаллиф ва ҳуқуқҳои вобаста ба он дар Ҷумҳурии Тоҷикистон бо қонунгузории ИДМ [Матн] / М.И. Исмоилова // Қонунгузорӣ. – 2016. – №3 (23). – С. 82-86. ISSN 2410-2903.

[4–М]. Исмоилова, М.И. Баъзе масъалаҳои рушди қонунгузории сайёҳӣ [Матн] / М.И. Исмоилова // Қонунгузорӣ. – 2017. – №2 (26). – С. 57-61. ISSN 2410-2903.

[5–М]. Исмоилова, М.И. Таҳлили қонунгузории ҳимоя ва дастгирии давлатии соҳибкорӣ [Матн] / М.И. Исмоилова // Қонунгузорӣ. – 2017. – №4 (28). – С. 109-114. ISSN 2410-2903.

[6–М]. Исмоилова, М.И. Процесс формирования и совершенствования законодательных актов по защите смежных

прав в Республике Таджикистан [Текст] / М.И. Исмоилова // Қонунгузорӣ. – 2018. – №2 (30). – С. 30-38. ISSN 2410-2903.

[7–М]. Исмоилова, М.И. Проблемы международной и национально-правовой охраны смежных прав [Текст] / М.И. Исмоилова // Қонунгузорӣ. – 2020. – №4 (40). – С. 33-38. ISSN 2410-2903.

[8–М]. Исмоилова, М.И. Проблемы регулирования объектов смежных прав среди объектов интеллектуальной собственности [Текст] / М.И. Исмоилова // Қонунгузорӣ. – 2021. – №2 (42). – С. 31-37. ISSN 2410-2903.

[9–М]. Исмоилова, М.И. Понятие и общая характеристика смежных прав по законодательству Республики Таджикистан [Текст] / М.И. Исмоилова // Правовая жизнь. – 2020. – №4 (32). – С. 189-199. ISSN 2307–5198.

[10–М]. Исмоилова, М.И. Проблемы международной и национально-правовой охраны смежных прав [Текст] / М.И. Исмоилова // Юридическая наука: история и современность. – 2020. – №11. – С. 154-162. ISSN 2218-7170.

[11–М]. Исмоилова, М.И. Телерадиопередачи как объект смежных прав [Текст] / У.А. Меликов, М.И. Исмоилова // Қонунгузорӣ. – 2022 – №3 (47). – С. 24-28. ISSN 2410-2903

[12–М]. Исмоилова, М.И. Проблемы международной и национально-правовой охраны смежных прав [Текст] / М.И. Исмоилова // Қонунгузорӣ. – 2023. – №1 (49). – С. 47-53. ISSN 2410-2903.

[13–М]. Исмоилова, М.И. Тарзҳои граҳданӣ-ҳуқуқии ҳимояи ҳуқуқҳои вобаста [Матн] / У.А. Меликов, М.И. Исмоилова // Давлатшиносӣ ва ҳуқуқи инсон. – 2023. – №1 (29). – С. 145-153. ISSN 2414-9217.

III. Научные статьи, опубликованные в сборниках и других научно-практических изданиях:

[14–М]. Исмоилова, М.И. Мафҳуми ҳуқуқҳои вобаста ба қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон (бо забони русӣ) // Маводи

конференсияи IX илмӣ-амалии байналмилалӣ таҳти унвони «Потенсиали инноватсионии рушди илм дар замони муосир». – Уфа, 21 июни соли 2022. – С. 178-183. К 303-0.

[15–М]. Исмоилова, М.И. Асосҳои ҳукукии танзимкунии ҳуқуқҳои вобаста ба Ҷумҳурии Тоҷикистон (бо забони англисӣ) // Маводи конференсияи илмӣ-амалии байналмилалӣ таҳти унвони «Ҷанбаҳои глобалӣ ва минтақавии рушди устувор». – Копенгаген, 6-8 июли соли 2022. – С. 148-155. ISBN 978-87-615-0721-1.

[16–М]. Исмоилова, М.И. Иҷро ва ба саҳнагузорӣ ҳамчун объекти ҳуқуқҳои вобаста (бо забони англисӣ) // Маводи конференсияи XII илмӣ-амалии байналмилалӣ таҳти унвони «Таҳқиқоти илмӣ дар асри XXI». – Оттава, 16-18 июли соли 2022. – С. 183-190. ISBN 978-0-458-20903-3.

[17–М]. Исмоилова, М.И. Фонограмма ҳамчун объекти ҳуқуқҳои вобаста ба он // Маводи конференсияи байналмилалӣ илмӣ-амалӣ таҳти унвони «Масъалаҳои мубрами илми ҳуқуқ, ҷомеашиносӣ ва сиёсатшиносӣ». – Бостон, 2022. – С. 13-20. ISBN 978-1-64655-129-3.

[18–М]. Исмоилова, М.И. Тавсифи умумии намудҳои объектҳои ҳуқуқҳои вобаста ба қонунгузориҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон // Маводи конференсияи байналмилалӣ илмӣ-амалӣ таҳти унвони «Проблемаҳои рушди илми муосир». – Алмаато, 2022. – С. 75-78. ISI 2019-0.172.

[19–М]. Исмоилова, М.И. Баъзе масъалаҳо оид ба амалигардонии ҳуқуқҳои вобаста дар Ҷумҳурии Тоҷикистон // Маводи конференсияи илмӣ-назариявии ҷумҳуриявӣ бахшида ба 25-солагии Ваҳдати миллӣ таҳти унвони «Методологияи танзими муносибатҳои нави ҷамъиятӣ: назария ва амалия». – Душанбе, 2022. – С. 75-82. ISBN 978-99975-74-56-6.

[20–М]. Исмоилова, М.И. Танзими ҳукукии марказҳои тичоратикунонии натиҷаҳои фаъолияти илмӣ ва илмию техникаӣ / М.И. Исмоилова, М.Т. Тоирзода // Маҷмуаи мақолаҳои конференсияи ҷумҳуриявии илмӣ-амалӣ дар мавзӯи «Масъалаҳои мубрами танзими ҳукукии тичоратикунонии

натичаҳои фаъолияти илмӣ, илмию техникӣ ва паркҳои технологӣ: ҳолат, мушкилот ва дурнамо» // Зери назари номзади илмҳои ҳуқуқшиносӣ, дотсент Саидзода И.Ҳ. – Душанбе: Меҳроҷ-граф, 2024. – С. 52-60.

[21–М]. Исмоилова, М.И. Тафсири Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ҳуқуқи дастрасӣ ба иттилоот» [Матн] / М.И. Исмоилова. – Душанбе: Меҳроҷ-граф, 2021. – 72 с.

[22–М]. Исмоилова, М.И. Истилоҳоти ҳуқуқии соҳаи иттилоот, матбуоти даврӣ ва дигар воситаҳои ахбори омма [Матн] / М.И. Исмоилова. – Душанбе: Меҳроҷ-граф, 2020. – 48 с.

АННОТАТСИЯ

ба автореферати диссертатсияи Исмоилзода Мадина Исмоил дар мавзӯи «Танзими ҳуқуқӣ-мадании ҳуқуқҳои вобаста дар Ҷумҳурии Тоҷикистон» аз рӯйи ихтисоси 5.5.3 Ҳуқуқи маданӣ; ҳуқуқи соҳибкорӣ; ҳуқуқи оилавӣ; ҳуқуқи байналмилалӣ хусусӣ

Калидвожаҳо: ҳуқуқҳои вобаста; ҳуқуқи муаллиф; қонунгузории маданӣ; муаллиф; ҳуқуқҳои иҷрогарон; фонограмма; сабтгарони фонограмма; паҳши эфирӣ ва кабелӣ; ташкилотҳои паҳши эфирӣ ва кабелӣ; интернет.

Мубрамияти мавзӯ бо он асоснок мегардад, ки дар шароити рушди босуръати ҷомеаи иттилоотӣ, рақамикунони васеъ ва гардиши озоди маълумот, масъалаи ҳимоя ва танзими ҳуқуқҳои вобаста ба ҳуқуқи муаллиф аҳаммияти ҳосаи назариявӣ ва амалиро касб намудааст. Дар айни замон, таҳлили амалияи ҳуқуқи мавҷуда нишон медиҳад, ки дар қонунгузории миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон як қатор ихтилофот, номукаммалӣҳо ва ҳолигии меъёрӣ дар танзими ҳуқуқҳои иҷрокунандагон, истеҳсолкунандагони фонограммаҳо ва ташкилотҳои паҳши радио ва телевизион дида мешаванд. Ин ҳолат боис мегардад, ки дар амал таъмини самараноки ҳимояи манфиатҳои моликиятии шахсони дорои ҳуқуқҳои вобаста душвор гардад ва кафолати конститусионии ҳифзи ҳуқуқи зехнӣ пурра амалӣ нагардад.

Дар раванди таҳқиқ, масъалаҳои муайян кардани моҳият ва хусусияти ҳуқуқҳои вобаста, ҳудуди татбиқ ва ҳифзи онҳо, муқовимат ба ҳуқуқвайронкунииҳои соҳаи ҳуқуқи муаллиф ва ҳуқуқҳои вобаста, масъалаи ҷуброни зарар ва ҷавобгарии ҳуқуқӣ, инчунин мушкilotи истифодаи асарҳои зехнӣ дар муҳити рақамӣ мавриди омӯзиш ва таҳлил қарор гирифтаанд.

Ҳадафи таҳқиқоти илмӣ мазкур аз он иборат аст, ки дар асоси омӯзиши манбаъҳои ҳуқуқӣ, таҷрибаи миллию байналмилалӣ ва таҳлили амалияи мақомоти судӣ, пешниҳод намудани ҳуҷҷаҳо ва тавсияҳои илмӣ оид ба тақмили низомии меъёрии ҳуқуқҳои вобаста ба ҳуқуқи муаллиф, баланд бардоштани сатҳи ҳимояи судӣ ва маъмурии ҳуқуқҳои шахсони дорои ҳуқуқҳои вобаста, мутобиқ гардондани қонунгузории миллии ба талаботи созишномаҳои байналмилалӣ (Созишномаи ТРИПС, Конвенсияи ВОИС ва дигарҳо) ва таҳкими кафолатҳои конститусионии ҳифзи моликияти зехнӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон равона шудааст.

Таҳқиқоти мазкур дорои аҳаммияти назариявӣ ва амалӣ мебошад, зеро натиҷаҳои он метавонанд дар тақмили қонунгузорӣ, рушди сиёсати давлатӣ дар соҳаи моликияти зехнӣ, баланд бардоштани самаранокии ҳимояи ҳуқуқҳои муаллиф ва ҳуқуқҳои вобаста, инчунин дар фаъолияти судӣ ва омӯзиши илмӣ истифода шаванд.

АННОТАЦИЯ

на автореферат диссертации Исмоилзода Мадина Исмоил на тему: «Гражданско-правовое регулирование смежных прав в Республике Таджикистан» на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 5.5.3. Гражданское право; предпринимательское право; семейное право; международное частное право.

Ключевые слова: смежные права; авторское право; гражданское законодательство; автор; права исполнителей; фонограмма; устройства записи фонограмм; эфирное и кабельное вещание; организации эфирного и кабельного вещания; интернет.

Актуальность темы обосновывается тем, что в условиях стремительного развития информационного общества, широкомасштабной цифровизации и свободного обращения данных вопрос защиты и правового регулирования смежных прав, связанных с авторским правом, приобретает особое теоретическое и практическое значение. В то же время анализ действующей правоприменительной практики показывает, что в национальном законодательстве Республики Таджикистан наблюдаются определённые противоречия, пробелы и недостатки правового регулирования в части обеспечения прав исполнителей, производителей фонограмм, а также организаций эфирного и кабельного вещания. Подобное положение дел приводит к тому, что на практике эффективная защита имущественных интересов субъектов смежных прав затруднена, а конституционная гарантия охраны интеллектуальной собственности реализуется не в полной мере.

В процессе исследования были изучены и проанализированы такие вопросы, как определение сущности и содержания смежных прав, границы их реализации и защиты, противодействие нарушениям авторских и смежных прав, вопросы возмещения ущерба и юридической ответственности, а также проблемы использования объектов интеллектуальной собственности в цифровой среде.

Цель данного научного исследования заключается в разработке теоретических выводов и практических рекомендаций на основе анализа нормативных источников, национального и международного опыта, а также судебной практики по совершенствованию системы правового регулирования смежных прав, повышению уровня судебной и административной защиты субъектов смежных прав, приведению законодательства Республики Таджикистан в соответствие с требованиями международных соглашений (в частности, Соглашения ТРИПС, Конвенции ВОИС и др.), а также укреплению конституционных гарантий охраны интеллектуальной собственности.

Проведённое исследование обладает теоретической и практической значимостью, поскольку его результаты могут быть использованы при совершенствовании законодательства, формировании государственной политики в сфере интеллектуальной собственности, повышении эффективности защиты авторских и смежных прав, а также в судебной практике и научно-образовательной деятельности.

ANNOTATION

for the dissertation abstract of Ismoilzoda Madina Ismoil on the topic: «Civil-legal regulation of related rights in the Republic of Tajikistan» for the degree of Candidate of Legal Sciences in the specialty 5.5.3 Civil Law; Business Law; Family Law; Private International Law.

Keywords: related rights; copyright; civil legislation; author; performers' rights; phonogram; phonogram recorders; broadcast and cable broadcasting; broadcast and cable broadcasting organizations; Internet.

The relevance of the research topic is justified by the fact that, in the context of the rapid development of the information society, large-scale digitalization, and the free circulation of information, the issue of protection and legal regulation of related rights associated with copyright has acquired special theoretical and practical significance. At the same time, the analysis of the current law enforcement practice shows that the national legislation of the Republic of Tajikistan still contains certain inconsistencies, gaps, and shortcomings in the regulation of the rights of performers, producers of phonograms, and broadcasting organizations. This situation complicates the effective protection of the proprietary interests of subjects of related rights in practice and prevents the full realization of the constitutional guarantee of intellectual property protection.

In the course of the study, special attention was paid to issues such as defining the nature and characteristics of related rights, determining the scope of their application and protection, counteracting infringements in the field of copyright and related rights, addressing matters of compensation for damages and legal liability, as well as examining challenges associated with the use of intellectual works in the digital environment.

The purpose of this scientific research is to develop theoretical conclusions and practical recommendations based on the analysis of legal sources, national and international experience, and judicial practice - aimed at improving the system of legal regulation of related rights, enhancing the level of judicial and administrative protection of the holders of related rights, aligning national legislation with international standards (including the TRIPS Agreement, WIPO Conventions, and others), and strengthening constitutional guarantees of intellectual property protection in the Republic of Tajikistan.

This study possesses theoretical and practical significance, as its results can be used for improving legislation, shaping state policy in the field of intellectual property, enhancing the efficiency of copyright and related rights protection, and also in judicial practice and academic research.

